

Priručnik:

Zoran Lalović, autor

Radoje Novović, Vidosava Kaščelan, Miodrag Vučeljić, Bojana Nenezić, Milica Vuširović, Zorica Minić, Maja Ivanović, Dijana Kutmanović, Valentina Knežević, Dušanka Popović, Jasmina Nikčević, Olivera Nikolić.

Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i unapređenja nastave i učenja u školi

Podgorica, septembar 2018 g.

Predgovor:

Zavod za školstvo je 2018 g. formirao Komisiju u sljedećem sastavu: Mr. Zoran Laović, predsjednik komisije; Radoje Novović, Vidosava Kaščelan, Miodrag Vučeljić, Bojana Nenezić i Milica Vuširović Zavod za školstvo Crne Gore; Zorica Minić Ispitni centar Crne Gore, Maja Ivanović, Mr. Dijana Kutmanović i Valentina Knežević, nastavnici praktičari; Dr. Dušanka Popović i Dr. Jasmina Nikčević Filozofski fakulteta Nikšić sa zadatkom **da predloži sistem mjera i obezbijedi da ocjenjivanje bude u funkciji razvoja učenika i unapređenja nastave u školi.**

Polazeći od savremene uloge ocjenjivanja, oslanjajući se na iskustva drugih zemalja, prije svega onih iz našeg okruženja i uvažavajući činjenicu da su škole i nastavnici glavni nosioci kvaliteta nastave i promjena Komisija je predvidjela sljedeće mjere:

- **Izrada priručnika** (Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i unapređenja nastave i učenja u školi);
- **Formiranje predmetnih Komisija** sa zadatkom da u okviru svojih predmeta utvrde elemente, kriterije i oblike ocjenjivanja učenika;
- **Obuka nastavnika** sa ciljem da se predviđene mjere implementiraju i promijeni praksa ocjenjivanja po školama.

Uloga Priručnika je da bude **teorijska osnova ostalim aktivnostima** kojima je cilj nastavna praksa gdje je ocjenjivanje sastavni dio procesa planirana nastave i sastavni dio procesa učenja. Razumijevanje uloge ocjenjivanja, kao i izgrađivanje KOMPETENCIJA NASTAVNIKA koje se tiču ocjenjivanja glavni su ciljevi priručnika.

Autori

Kakvo je značenje termina: ocjenjivanje, procjenjivanje, vrednovanje?

Termin ocjenjivanje tradicionalno se odnosi na aktivnost nastavnika koja se sastoji u davanju brojčanog (ili opisnog) izraza, ocjene za postignuće učenika. Pored termina ocjenjivanje u savremenoj literaturi koriste se i termini procjenjivanje i vrednovanje (sin. evaluacija).

Termini procjenjivanje i vrednovanje nastali su iz potrebe da se osnovno značenje termina ocjenjivanje (davanje ocjene) proširi, s aspekta savremene nastave, i drugim važnim aktivnostima: planiranje ocjenivanja, praćenje i registovanje podataka o učenika; analiziranje prikupljenih podataka i donošenje konačne odluke (ocjene) o uspješnosti učenja i nastave. Termini procjenjivanje, vrednovanje i ocjenjivanje su dakle sinonimi ako se ocjenjivanje shvati u širem značenju, kao krajnji produkt jednog šireg i planiranog procesa kontinuiranog praćenja učenika.

Neki autori prave razliku i između pojmova, procjenjivanja i vrednovanja (sin. evaluacija), pri čemu se procjenjivanje (eng. assessment) više odnosi na procjenu znanja (na čenje), dok se vrednovanje (eng. evaluation) više odnosi na procjenu kvaliteta nastave i kurikuluma.

Kako je značenje termina ocjenjivanje u priručniku?

Termin ocjenjivanje ima dakle šire i uže značenje. **U užem smislu** ocjenjivanje se odnosi na aktivnost nastavnika koja se sastoji u davanju brojčanog (ili opisnog) izraza, ocjene za postignuće učenika. Kada se u priručniku termin ocjenjivanje koristi u ovom značenju to će bito eksplicitno naznačeno.

U ovom priručniku termin ocjenjivanje koristi **u širem značenju**, pod tim podrazumijevajući sve faze ovog obuhvatnog procesa: planiranje ocjenivanja, praćenje i registovanje podataka o učenika; analiziranje prikupljenih podataka i donošenje konačne odluke, ocjene o uspješnosti učenja i nastave. Sinonimi ocjenjivanje svaćenog na ovaj način su procjenjivanje i vrednovanje (ili evaluacija).

Riječnik:

Ocjenjivanje /u širem značenju/: odnosi se na sve aktivnosti koje se provode u školi sa ciljem prikupljanja podataka o napredovanju učenika u nastavi, što uključuje praćenje, provjeravanje i ocjenjivanje znanja i napredovanja učenika na osnovu unaprijed utvrđenih elemenata i kriterija ocjenjivanja. Dakle kada koristimo pojam ocjenjivanje¹ mislimo na sve njegove elemente: praćenje, provjeravanje i ocjenjivanje u užem smislu (sin. procjenjivanje i vrednovanje)

Praćenje – kontinuirano prikupljanje podataka o napredovanju učenika u nastavi na osnovu prethodno utvrđenih elemenata i kriterija ocjenjivanja². Uključuje niz tehnika i instrumenata praćenja (pismeni zadaci, testovi znanja, protokoli, upitnici i sl.).

Provjeravanje – aktivnost nastavnika koja se odnosi na procjenu dostignutog nivo znanja i kompetencija učenika u određenoj oblasti na početku, tokom i na kraju učenja³. Provjera može biti usmena i pismena ili kombinovana, a kao rezultat ima ocjenu nivoa znanja i kompetencija učenika⁴.

Ocjenjivanje /u užem značenju/: davanju brojanog (ili opisnog) izraza, ocjene za postignuće učenika na osnovu prethodno utvrđenih elemenata i kriterija ocjenjivanja.

Elementi ocjenjivanja učenika u nastavi – odgovaraju na pitanje šta je predmet praćenja, provjetravanja i ocjenjivanja učenika u nastavi⁵ određenog predmeta. npr. znanje, zalaganje, komunikacija, saradnja i sl.

---

¹ U pravilniku o vrstama ocjena i načinu ocjenjivanja učenika u osnovnoj školi (2004.) termin ocjenjivanje se koristi u ovom značenju: „Ocjenjivanje u smislu ovog pravilnika podrazumijeva praćenje, provjeravanje i vrednovanje znanja i vladanja učenika“ (čl. 2).

² U pravilniku o vrstama ocjena i načinu ocjenjivanja učenika u osnovnoj školi (2004.) termin praćenje koristi se u ovom značenju: „Pod praćenjem znanja učenika podrazumijevaju se kontinuirana zapažanja o: razvoju njegovih interesa, motivacija i sposobnosti; postignućima u usvajanju sadržaja nastavnog predmeta; odnosu prema radu, postavljenim zadacima i vaspitnim vrijednostima“ (čl.4.).

³ U pravilniku o vrstama ocjena i načinu ocjenjivanja učenika u osnovnoj školi (2004.) termin provjeravanje se koristi u ovom značenju: „Provjeravanjem se sakupljaju informacije o tome kako učenik razumije i primjenjuje znanja. Nastavnik provjerava znanje prije, u toku i na kraju obrade novih nastavnih sadržaja“ (čl.5)

⁴ U pravilniku o vrstama ocjena i načinu ocjenjivanja učenika u osnovnoj školi (2004.) kaže se: „Provjeravanje znanja učenika može biti pismeno, usmeno i praktično“ (čl.6.)

⁵ U pravilniku o vrstama ocjena i načinu ocjenjivanja učenika u osnovnoj školi (2004.) kaže se: „Ocjenjivanjem se procjenjuje nivo i obim znanja, stepen razumijevanja, sposobnost primjene, stepen razvijenosti umijeća i vještina i angažovanje učenika u nastavnom procesu“ (čl.7.)

Kriteriji ocjenjivanja učenika u nastavi – podrazumijeva utvrđivanje inikatora⁶, pokazatelja ponašanja učenika na tri nivoa: osnovni, srednji i viši koji se onda koriste kao osnova za ocjenjivanje

Oblici ocjenjivanja učenika u nastavi – odgovaraju na pitanje kako se prati i provjerava učenik u nastavi određenog predmeta⁷. npr. usmeno (putem razgovora, diskusija, izlaganjem), pismeno (petominutni test, pismeni zadaci – esej, testovi objektivnog tipa i sl.) i kombinovano (praktični ili/i izvedbeni zadaci)

---

⁶ U pravilniku o vrstama ocjena i načinu ocjenjivanja učenika u osnovnoj školi (2004.) kaže se: „Ocjenjivanjem se procjenjuje nivo i obim znanja, stepen razumijevanja, sposobnost primjene, stepen razvijenosti umijeća i vještina i angažovanje učenika u nastavnom procesu“ (čl.7.).

⁷ U pravilniku o vrstama ocjena i načinu ocjenjivanja učenika u osnovnoj školi (2004.) kaže se: „Ocjenjuju se učenikovi usmeni odgovori, pismeni, likovni, tehnički, praktični i drugi radovi kao i nastupi učenika i druge aktivnosti“ (čl.7.)

Sadržaj:

I. Ciljevi priručnika

II. Zašto je potrebna promjena prakse ocjenjivanja?

1. Promjene u koncepciji obrazovanja – učenik kao polazište
2. Promjena u koncepciji programa – ishodi kao polazište planiranja nastave/učenja
3. Potrebe usklađivanja pojedinih dijelova kurikulumu, u ovom slučaju: ocjenjivanja sa ciljevima i ishodima programa

III. Ciljevi praćenja i ocjenjivanja učenika u školi

1. Uloge formativnog i sumativnog ocjenjivanja (razvojnog i zaključnog ocjenjivanja)
2. Uloge normativnog i kriteriskog ocjenjivanja (razvrstavanja i praćenja učenika)

IV. Elementi praćenja i ocjenjivanja učenika

1. Šta može biti predmet praćenja i ocjenjivanja učenika u nastavi?
2. Koje su osnovne kategorije školskih ciljeva?
3. Šta ocjenjujemo?

V. Kriteriji praćenje i ocjenjivanja

1. Kriteriji ocjenjivanja znanja
2. Pravila pisanja kriterija ocjenjivanja
3. Utvrđivanje kriterija ocjenjivanja za druge elemente ocjenjivanja (vještine, sposobnosti, ponašanja i sl.)

VI. Oblici praćenja napredovanja i ocjenjivanja učenika

1. Oblici praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja znanja?
2. Oblici procjenjivanja vještina i ponašanja učenika

VII. Osnovno ocjenjivanje učenika

1. Globalno i analitičko ocjenjivanje
2. Opisna ocjena
3. Opisno ocjenjivanje u prvom ciklusu osnovne škole

4. Kakva treba da bude opisna ocjena

VIII. Ocjenjivanja kao integralni dio nastave

1. Planiranje ocjenivanja u sklopu planiranja i pripremanja nastave
2. Izvođenje nastave i praćenje napredovanja učenika u toku realizacije nastave
3. Prikupljanje i evidentiranje informacija, zapažanja i podataka o radu i postignućima učenika
4. Izvještavanje o napredovanju i razvojnim potrebama učenika
5. Vrednovanje kvaliteta i efikasnosti nastave i procesa učenja.

IX. Uslovi u kojima se ocjenjivanje odvija (uzajamnih prava i obaveza: učenika, nastavnika, roditelja)

1. Uključivanje škole i nastavnika u proces planiranja ocjenjivanja
2. Upoznavanje učenika i roditelja sa kriterijima vrednovanja i ocjenjivanja
3. Uključivanje učenika u planiranje vlastitih obaveza
4. Podsticanje učenika da i sami planiraju i prate vlastiti rad i napredovanje
5. Planiranje ispitnih obaveza učenika na nivou odjeljenskog vijeća
6. Planiranje individualnih obaveza učenika
7. Obezbijediti punu javnost ocjenjivanja
8. Blagovremeno informisanje roditelja o uspjehu i napredovanju učenika
9. Davanje većeg broja šansi (ponavljanjem ispita na kojima je većina neuspješna)
10. Omogućavanje učenicima da različitim putevima i na različite načine postižu uspjeh
11. Uspostavljanjem sistema podrške i pomoći učenicima koji nisu u mogućnosti da samostalno ostvare uspjeh (dopunsaka nastava i/ili individualna pomoć)

X. Načina korišćenja podataka dobivenih u procesu ocjenjivanja

1. Ocjenjivanje učenika
2. Povratna informacija
3. Evaluacija nastave

Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i unapređenja nastave u školi

I dio

Ciljevi priručnika

Šta priručnik o ocjenivanju treba da obezbijedi?

Nastavnicima je ocjenjivanje jedna od najtežih, a učenicima jedna od najmanje omiljenih aktivnost u školi.

A šta bi trebalo?

Trebalo bi da ocjenjivanje bude u funkciji **razvoja učenika**, da motiviše i podstiče učenika, i u funkciji **unapređenja nastave**, da na osnovu podataka prikupljenih u procesu ocjenjivanja nastavnik donosi racionalne odluke o unapređenju vlastite prakse i učenja u školi.

OCJENJIVANJE U FUNCiji:

- razvoja učenika (ocjenjivanje koje podržava razvoj učenika), i
- unapređenja nastave i učenja u školi (ocjenjivanje koje omogućuje unapređenje sopstvene nastavne prakse i procesa učenja)

Da bi ocjenjivanje bilo u funkciji razvoja učenika i učenja, predmet ocjenjivanje ne treba da bude jedino znanje, **koliko učenici znaju** (sumativno ocjenjivanje), već i to **kako uče** (formativno ocjenjivanje).

DA SE OCJENJUJE:

- ne samo to, koliko učenici znaju (sumativno ocjenjivanje)
- već i to, kako učenici uče (formativno ocjenjivanje)

Da bi ocjenjivanje bilo u funkciji razvoja učenika i unapređenja učenja ono treba da postane **satavni dio procesa planirana nastave i sastavni dio procesa učenja**, ali istinski.

To podrazumijeva donekle DRUGAČIJU PRAKSU gdje se ocjenjivanje planira u sklopu drugih oblika planiranja i pripremanja nastave; gdje se aktivnost učenika stalno i kontinuirano prati i registruje; gdje se informacije prikupljene u procesu ocjenjivanja koriste u cilju unapređenja

učenja (ocjenjivanje kao učenje) i u cilju unapređenja sopstvene nastavne prakse (ocjenjivanje za učenje).

PRIHVATANJE NASTAVNE PRAKSE prema kojoj je ocjenjivanje sastavni deo procesa planirana nastave i sastavni dio procesa učenja što podrazumijeva:

- planiranje ocjenjivanja u sklopu planiranja i pripremanja nastave i učenja u školi,
- stalno praćenje aktivnosti učenika na času, kao i nastave u cjelini
- stalno registrovanje zapažanja o napredovanju učenika i efikasnosti nastave
- saopštavanje, davanje povratnih informacija učenicima i roditeljima sa ciljem podsticanja razvoja učenika (ocjenjivanje kao učenje)
- vrednovanje sopstvene nastavne prakse sa ciljem njenog prilagođavanja i unapređenja (ocjenjivanje za učenje)

Da bi nastavnici promijenili svoju praksu, da ocjenjivanje više ne bude jednokratna aktivnost usmjerena isključivo na utvrđivanje znanja, nastavnici bi trebalo da unaprijede neke od svojih **NASTAVNIČKIH KOMPETENCIJA** i da steknu neke **NOVE KOMPETENCIJE** vezano za promijenjenu praksu ocjenjivanja.

Promijenjena praksa ocjenjivanja od nastavnika zahtijeva prvo, da utvrdi **elemente ocjenjivanja**, da pored znanja predvidi i druge elemente praćenja i ocjenjivanja učenika npr. da tokom realizacija nastave prati zalaganje učenika na času, način kako učenik saraduje i komunicira sa drugim učenicima i sl. Od nastavnika se dalje očekuje da utvrdi **kriterije ocjenjivanja**, da unaprijed predvidi kako izgleda očekivani uspjeh učenika na različitim nivoima, npr. kako izgleda očekivano ponašanje učenika koje zavređuje najbolju ocjenu. Kako bi kontinuirano pratio i prikupljao informacije o učenicima nastavnik treba da izradi adekvatne **instrumente za praćenje i provjeravanje učenika**. To mogu biti različite skale praćenja ponašanja učenika na času, ček liste, ali i testovi znanja. Kada su u pitanju testovi znanja, pa i zadaci provjeravanja, nastavnici treba da nauče da postavljaju pitanja i zadatke koji zahvataju različite nivo znanja, treba da znanju koja vrsta zadataka je adekvatna za provjeru pojedinih nivoa znanja.

Unapređivanje **NASTAVNIČKIH KOMPETENCIJE** koje se odnose na:

- elementa ocjenjivanja, - kako nastavnici da odrede elemente praćenja i ocjenjivanja učenika (šta treba da prate i vrednuju)?
- kriterija ocjenjivanja, - kako nastavnici da utvrde kriterije ocjenjivanja (kako izgleda uspjeh na različitim nivoima)?

- instrumenata praćenja i ocjenjivanja učenika, - kako nastavnici da obaberu i/ili izrade adekvatne instrumente za praćenje i ocjenjivanje učenika, kao i pitanja/zadatke koji angažuju različite nivoe znanja i zalaganja učenika

Kako bi u svojoj nastavnoj praksi nastavnici primijenili nove kompetencije, još prije toga, potrebno je da ZNAJU ODGOVORE NA NAKE VAŽNA PITANJA. Nastavnici treba da znanju odgovor na pitanje **zašto je uopšte potrebno mijenjati praksu ocjenjivanja, i šta se time suštinski novo dobija.** (koje su prednosti predložene prakse ocjenjivanja).

BEZ DUBLJEG RAZUMIJEVANJA I VOLJNOG PRIHVATANJA razloga promjena od strane nastavnika teško je očekivati pozitivne efekte u ovom pogledu. Pored ovog osnovnog važna su i pitanja ciljeva, elemenata i kriterija ocjenjivanja. Šta je cilj ocjenjivanja, koji su elementi ocjenjivanja i kako se izrađuju kriteriji ocjenjivanja. Zatim pitanje različitih oblika praćenja i provjeravanja učenika u nastavi. Posebno je važno razumijevanje specifične uloge formativnog i sumativnog ocjenjivanja, kao i uloge normativnog i kriteriskog ocjenjivanja.

Nastavnici treba da imaju JASNU PREDSTAVU o tome **kako izgleda ocjenjivanja kada je ono integralni dio nastave,** kada je prisutno u svim fazama nastavnog procesa: prilikom planiranja nastave, tokom procesa učenje, a ne samo na kraju, tokom provjeravanja i ocjenjivanja naučenog. Posebno je važno pitanje **uslovima pod kojima se ocjenjuje.** Misli se na međusobna prava i obaveze: učenika, nastavnika, roditelja kada je u pitanju ocjenjivanja. I na kraju nastavnici treba da znanju kako se koriste informacije prikupljene u procesu ocjenjivanja. Kako izgleda povratna informacija koja podstiče razvoj učenika; kako se vlastita nastavna praksa koriguje pod uticajem informacija prikupljenih u procesu ocjenjivanja i sl.

PRIRUČNIK TREBA DA OBEZBIJEDI:

UPOZNAVANJE I RAZUMIJEVANJE od strane nastavnika:

- Zašto su **potrebne** promjene u praksi ocjenjivanja?
- Šta su **ciljeva** praćenja i ocjenjivanja učenika u nastavi?
- Koji su mogući **elemenata** praćenja i ocjenjivanja učenika?
- Koji su **kriterija** napredovanja učenika
- Koji su mogući **oblika** praćenja napredovanja i ocjenjivanja učenika
- Kako se vrši **opisno ocjenjivanje** učenika
- Kakva je **uloge** formativnog, a kakva sumativnog ocjenjivanja (razvojnog i zaključnog ocjenjivanja učenika)

- Kakva je **uloge** normativnog i kriteriskog ocjenjivanja (razvrstavanja i praćenja učenika)
- Kako izgleda ocjenjivanja kada se posmatra kao **integralni dio nastave**, kada je ocjenjivanje prisutno u svim fazama: prilikom planiranja nastave, tokom procesa učenje, a ne samo na kraju, tokom provjeravanja i ocjenjivanja naučenog.
- U kakvim **uslovima** se ocjenjivanje treba da se odvija (uzajamnih prava i obaveza: učenika, nastavnika, roditelja)
- Kako se koriste **podaci** dobivenih u procesu ocjenjivanja (davanja povratnih informacija)

Unapređivanje NASTAVNIČKIH KOMPETENCIJE koje se odnose na:

- **elemenata ocjenjivanja**, - kako nastavnici da odrede elemente praćenja i ocjenjivanja učenika (šta treba da prate i vrednuju)?
- **kriterija ocjenjivanja**, - kako nastavnici da utvrde kriterije ocjenjivanja (kako izgleda uspjeh na različitim nivoima)?
- **instrumenata praćenja i ocjenjivanja učenika**, - kako nastavnici da obaberu i/ili izrade adekvatne instrumente za praćenje i ocjenjivanje učenika

PRIHVATANJE NASTAVNE PRAKSE prema kojoj je ocjenjivanje sastavni deo procesa planirana nastave i sastavni dio procesa učenja što podrazumijeva:

- **planiranje** ocjenjivanja u sklopu planiranja nastave i učenja u školi,
- stalno **praćenje** aktivnosti učenika na času, kao i nastave u cjelini
- stalno **registrovanje** zapažanja o napredovanju učenika i efikasnosti nastave
- **saopštavanje**, davanje povratnih informacija učenicima i roditeljima sa ciljem podsticanja razvoja učenika (ocjenjivanje kao učenje)
- **vrednovanje sopstvene nastavne prakse** sa ciljem njenog prilagođavanja i unapređenja (ocjenjivanje za učenje)

Da se OCJENJUJE:

- ne samo to, **koliko učenici znaju** (sumativno ocjenjivanje)
- već i to, **kako učenici uče** (formativno ocjenjivanje)

Da ocjenjivanje bude u FUNKCIJI:

- **razvoja učenika** (ocjenjivanje koje podržava razvoj učenika), i
- **unapređenja nastave i učenja u školi** (ocjenjivanje koje omogućuje unapređenje sopstvene nastavne prakse i procesa učenja)

Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i inapređenja nastave i učenja u školi

II dio

Zašto je potrebna promjena prakse ocjenjivanja?

PROMJENE PRAKSE OCJENJIVANJA POSLJEDICA SU:

- promjena u koncepciji obrazovanja – učenik kao polazište
- promjena u koncepciji programa – ciljevi i ishodi kao polazište planiranja
- potrebe usklađivanja pojedinih dijelova kurikuluma, u ovom slučaju: načina ocjenjivanja sa ciljevima i ishodima programa

Sa ocjenjivanjem su povezani brojni problemi. Mnogi kažu da je ocjenjivanje subjektivno, da je više sredstvo prinude u rukama nastavnika nego odraz stvarnog znanja i zalaganja učenika, da više demotiviše nego što motiviše. Mada je svaki od iznjetih razloga dovoljan povod da se nešto u praksi ocjenjivanja mijenja, predložene promjene motivisane su drugim razlozima.

Promjena prakse ocjenjivanja potrebne su zbog **promjena u koncepciji obrazovanja**, s tim u vezi, zbog **promjena u koncepciji planiranja nastave** i zbog **potrebe međusobnog usklađivanja pojedinih dijelova kurikuluma**, u ovom slučaju: načina ocjenjivanja sa ciljevima i ishodima programa.

1. Promjene u koncepciji obrazovanja – učenik kao polazište

Moderna koncepcija obrazovanja, gdje je obrazovanje **usmjereno na onoga koji uči** (engl. learner-centered education) i konstruktivistička teorije učenja, gdje učenik u procesu učenja **mora biti aktivan**, mijenjaju pozicije nastavnika i učenika u nastavi, i ulogu od ranije ustaljenih postupaka, npr. **uloga ocjenjivanja**.

U novoj nastavnoj koncepciji uloga nastavnika nije da predaje i da samo verifikuje rezultate učenja. Od nastavnika se očekuje da organizuje učenje, da vodi i usmjerava učenika i da zajedno sa njim dijeli odgovornost za postignute rezultate učenja. Krajni cilj učenja je osamostaljivanje učenika, da on nauči kako da uči i kako samostalno da upravlja svojim

učenjem (engl, learn to learn). Na tom putu osamostaljivanja učenika, i nastavniku i učeniku potrebne su brojne informacije, o tome: čime učenik na početku učenja raspolaže, gdje se u odnosu na predviđeni rezultat trenutno nalazi, koliko brzo napreduje i sl.

Sve ove važne informacije za učenje i napredovanje učenika trebalo bi da obezbijedi ocjenjivanje. Pored već ustaljene prakse *ocjenjivanja naučenog*, u našim školama trebalo bo razvijati praksu *ocjenjivanja za učenje*, kao i praksu *ocjenjivanja kao učenja*.

KAKVA SU ISKUSTVA U DRUGIM ZEMLJAMA?

Finska - Ocjenjivanje za učenje

U Zakonu o osnovnom obrazovanju Finske (1998 g.) u dijelu koji se odnosi na ocjenjivanje navede su principi ocjenjivanja. Kaže se:

- ocjenjivanje služi da se učeniku daju savjeti oko učenja i da se učenik podrži u učenju.
- ocjenjivanje učenja, rada i ponašanja učenika mora biti individualno, objektivno i savjesno.
- povratne informacije koje se po osnovu ocjenjivanja pružaju učeniku moraju da mu pomognu u razvijanju sposobnosti učenja, samopouzdanja i motivacije za učenjem
- učenje kako se uči ključno je za cjeloživotno učenje

Nastavnici se podržavaju da planiraju svoju nastavu i ocjenjivanje. Sve je u funkciji spremanja učenika za budućnost: da se razvije njegovo samopuzdanje, želju za učenjem i da ga nauče kako se uči. „Neuspjeh ne dolazi u obzir“!

Velika Britanija – Ocjenjivanje kao učenje!

Nasuprot ocjenjivanja učenja (ocjenjivanju naučenog) u UK govore o ocjenjivanju koje vodi učenje (Assessment for Learning). „*Ovo je sada je najuticajnija i najvažnija ideja u školstvu UK. Ono ima potencijal da revolucionizuje školsku praksu i podigne standarde učenja*“ (Wulfolk, A. Hjuž, M. Vulpak, V. 2012. str.227). O ocjenjivanju se razmišlja kao o intekralnom dijelu nastave (Guillou & Durney, 2008).

OECD – preporuke za unapređenje ocjenjivanja

Ocjenjivanje učinite integralnim dijelom nastave; Postavite jasne ciljeve učenja i pratite napredovanje svakog pojedinog učenika ka njima; Pružite učenicima jasne povratne informacije o njihovom napredovanju; Aktivno uključite učenike u proces planiranja nastave i ocjenjivanje.

Kod **ocjenjivanje naučenog** naglasak je *na utvrđivanju koliko učenik zna*. Kod **ocjenjivanja za učenje** naglasak je *na utvrđivanju kako učenik uči i šta bi trebalo preduzeti kako bi se unaprijedilo njegovo učenje*. **Ocjenjivanje kao učenje** ima za cilj razvijanje autonomije

učenika, da učenik *postane svjestan šta se od njega traži, da samostalno prati, reguliše, evaluiira i koriguje vlastiti proces učenj* (Pešikan, A. Antić, S.2016. str.9.).

PRISRUPI U OCJENJIVANJU

Ocjenjivanje naučenog - utvrđivanju koliko učenik zna

Ocjenjivanja za učenje – utvrđivanje kako učenika uči kako bi se unaprijedilo učenje

Ocjenjivanje kao učenje – razvijanje autonomije učenika u učenju

2. Promjena u koncepciji programa – ishodi kao polazište planiranja nastave/učenja

U Crnoj Gori, već 2002 g. prešlo se sa sadržajnog na ciljno i razvojno planiranje nastave. Od 2017 g. polazišta za planiranje nastave su ishodi, uključujući i ciljeve nastave/učenja.

Ciljevima se izražavaju namjere, a ishodi su mjerljivi rezultati tih namjera!

Ishodima učenja opisuju se znanja, vještine i vrijednosti koji se očekuju kao rezultat učenja. Polazeći od ishoda nastavici postavljaju ciljeve, smišljaju odgovarajuće aktivnosti učenja i utvrđuju zadatke za provjeravanje i ocjenjivanje učenika. Budući da su ishodi osnovni orijentiri u planiranju ostalih segmenata nastave (ciljeva, aktivnosti učenja i ocjenjivanja učenika), važno je da budu precizni (da nedvosmisleno određuju očekivano ponašanje učenika na kraju učenja).

ZAŠTO SU VAŽNI ISHODI UČENJA?

U odnosu na postavljene ishode NASTAVNICI:

- postavljaju **ciljeve učenja**
- biraju **aktivnosti učenja**
- utvrđuju **zadatke za ocjenjivanje** učenika
- služi im kao **kriterij uspješnosti vlastite nastavne prakse**

Zahvaljujući ishodima učenja UČENICI i njihovi RODITELJI

- imaju jasnu predstavu o tome **šta se od njih očekuje** (šta treba da posjeduju na kraju učenja)
- mogu da **usmjeravaju svoju aktivnost učenja**
- imaju **okvir za praćenje vlastitog napredovanja** i samoocjenu dostignutih rezultata

U nastavi zasnovanoj na ishodima, kod ocjenjivanja, ključno pitanje je: **da li je učenik (...) postigao ono što je predviđeno ishodima**. U odnosu na ishode vrednuje se rad učenika (učenje), ali i rad nastavnika (nastava). Ocjenjivanje zasnovano na ishodima podrazumijeva *poređenje postignuća učenika u odnosu na predviđene ishode programa* (Havelka, N. Hebib, E. Baucal, A. Beograd, 2003.). Na isti način se vrednuje i rad nastavnika, nastava. Na osnovu provjere ostavrenosti rezultata njegovih učenika moguće je steći uvid u kvalitet nasave i rad određenog nastavnika.

3. Potrebe usklađivanja pojedinih dijelova kurikuluma, ocjenjivanja sa ciljevima i ishodima programa

Obrazovni proces određen je odgovorima na tri osnovna pitanja:

- **šta se očekuje da učenici nauče** – šta su ciljevi/ishod učenja;
- **kako se uči** - koje merode nastave/učenja se koriste kako bi se postigli predviđeni ciljevi/ishodi
- **šta se u nastavi cijeni i vrednuje**, tj. šta i kako se ocjenjuje.

Da bi obrazovni proces imao predviđene efekte njegovi dijelovi, ciljevi učenja, metode učenja i način ocjenjivanje, moraju biti međusobno usklađeni, tj. **moraju djelovati u istom smjeru**. Kurikularna usklađenost znači usaglašavanje pojedinih dijelova kurikuluma: metoda učenja sa ciljevima učenja sa jedne i ocjenjivanja sa ciljevima i metodama učenja sa druge strane. U suprotnom, ako dijelovi kurikuluma nisu međusobno usklađeni, ako djeluju nezavisno ili suprotno jedan drugome rezultati su neadekvatni, a često i suprotni namjeravanim.

Posebno je važna uloga ocjenjivanja. Istraživanja ukazuju (Antić, 2015; Ivić, Pešikan i Antić, 2011) da način ocjenjivanja povratno oblikuje način učenja.

Brojni su primjeri, a i skorašnja istraživanja na to ukazuju⁸, nesklada, čak i suprotnog djelovanja pojedinih elemenata kurikuluma u našoj obrazovnoj praksi.

Razlike između postojeće i očekivane prakse ocjenjivanja

Postojeća praksa - Ocjenjivanje je više/češće:	Očekivana praksa - ocjenjivanje:
SUBJEKTIVNO - počiva na nejasnim, pretežno intuitivnim kriterijima, koje svaki nastavnik tokom ocjenjivanja ustanovljava za sebe	OBJEKTIVNO - počiva na jasnim, unaprijed utvrđenim kriterijima (kriterijsko ocjenjivanje)
JEDNOKRATNO - sprovodi se kao jednokratna aktivnost, najčešće na osnovu jednog usmenog i jednog pismenog odgovora	KONTINUIRANO - podrazumijeva niz različitih postupaka koji onda rezultiraju kumulativnom procjenom
IZDVOJENO - sprovodi se kao zasebna, izdvojena aktivnost, na posebnim časovima ocjenjivanja	INTEGRISANO - integrirano u proces nastave/ učenja, provodi se stalno, na svim časovima i u svim situacijama
JEDNOSTRANO - dominantno usmjereno na znanje (pokušava utvrditi količina informacija kojim učenici raspolažu), dok su ostali aspekti napredovanja zanemareni	SVEOBUHVAATNO - usklađeno sa ciljevima učenja i usmjereno na različite aspekte napredovanja učenika (znanje, vještine, odnos učenika prema obavezama i sl.)
JEDNOLIČNO - bez obzira na uzrast i predmet, koriste se pretežno isti oblici ocjenjivanja (usmeno i pismeno propitivanje učenika)	RAZNOVRNO - podrazumijeva upotrebu različitih, u odnosu na uzrast i predmet prilagođenih, oblika praćenja i provjeravanja učenika
NEPLANIRANO - najčešće nije integralni dio procesa planiranja nastave/ učenja u školi	PLANIRANO - integralni je dio planiranja nastave/ učenja u školi

⁸ Lalović, Z. Analiza uspjeha učenika gimnazije sa prijedlozima za unapređenje vrednovanja i ocjenjivanja učenika u nastavi, Zavod za školstvo, Podgorica 2017.

Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i inapređenja nastave i učenja u školi

III

Ciljevi ocjenjivanja učenika u školi

TRADICIONALNO OCJENJIVANJE SE KORISTI ZA:

- razvrstavanja učenika (dovolja, dobar, vrlo dobar, odličan)
- selektovanje učenika (prelazak u naredni razred)

PRIMARNI CILJ OCJENJIVANJA JE:

- vođenje učenje (davanje instrukcija tokom učenja i podsticanje razvoja učenika)
- unapređenja vlastite nastavne prakse, nastave i učenja u školi

Na pitanje, šta je uloga ocjenjivanja, većina nastavnika bi rekli, da se sumira pokazano znanje učenika, i da se učenici po osnovu toga međusobno razvrstaju. I zaista, od nastavnika se očekuje da na kraju određenog perioda, sumira znanje učenika, da ga izrazi nekom ocjenom. Ocjenjivanje koje ima ovakvu ulogu naziva se **sumativnim ocjenjivanjem**. Informacije koje se tako dobiju utiču na status učenika, od ocjene zavisi da li će učenik preći u naredni razred, ali mu malo govore o tome šta bi trebalo preduzeti kako bi se učenje popravilo.

1. Uloge formativnog i sumativnog ocjenjivanja (razvojnog i zaključnog ocjenjivanja učenika)

Za učenika i učenje mnogo je važnije tzv. **formativno ocjenjivanje**. Cilj formativnog ocjenjivanja je da se utvrdi kako učenik uči i šta bi trebalo preduzeti da njegovo učenje bude još bolje. Ova vrsta ocjenjivanja utkana je sam proces učenja i prisutna je u svim njegovim fazama: na početku, tokom i na kraju učenja. Osnovni cilj formativnog ocjenjivanja je da bude *podrška učenju* (Sadler, 1998). Informacije koje se na ovaj način dobiju značajne su:

- učeniku (koriste mu da unaprijedi svoje učenje) i
- nastavniku (koriste mu da unaprijedi svoju nastavnu praksu).

Razlike između sumativog i formativnog ocjenjivanja

SUMATIVNO OCJENIVANJE	FORMATIVNO OCJENIVANJE
– cilj je utvrditi KOLIKO SU UČENICI NAUČILI (sumiranje postignutog)	– cilj je utvrditi KAKO učenici uče i ŠTA TREBA JOŠ DA PREDUZMU kako ni dostigli predviđeni rezultat
– JEDNOKRATNO, na kraju učenja neke cjeline (na kraju neke oblasti, na kraju tromjesečja, pogugodišta, godine)	– STALNO, tokom učenja (čini satavni dio procesa nastave/učenja u školi)
– Najčešće je izražena BROJČANO (ocjenom), ali može i OPISNO (riječima)	– može biti izražena u različitim oblicima, ali je pretežno data u formi INFORMACIJE primjerene učeniku ili roditelju
– sadrži informaciju o tome DA LI JE UČENIK ZADOVOLJIO i u kom STEPENU (sa kojom ocjenom)	– u osnovi sadrži nekoliko važnih informacija, o tome: šta je učenika do sada POSTIGAO; šta u narednom periodu još treba DA POSTIGNE; i KAKO da to postigne (instrukciju za/o učenje/u).
– funkcija sumativnog ocjenjivanja je da se utvrdi STATUS učenika u njegovoj grupi (normativno ocjenjivanje) ili u odnosu na neki kriterij (kriterijsko ocjenjivanje)	– funkcija formativnog ocjenjivanja je VOĐENJE i USMJERAVANJE učenika do podsticanja nekog rezultata (razvoj)

1.1. Zašto je učeniku važno formativno ocjenjivanje, šta mu pruža?

Formativno ocjenjivanja još se naziva i **razvojnim ocjenjivanjem**. Razvojno ocjenjivanje treba da podržava razvoj učenika, a podrška se odvija na različite načine: informisanjem učenika o ciljevima učenja (da učenik postane svjestan očekivanja); davanjem instrukcija i motivisanjem tokom učenja (da učenika ovladaju efikasnim metodama učenja i da razvije želju za učenjem); i na kraju ocjenjivanjem (da učenici upoznaju sebe u ulozi učenika). U odnosu na ovako postavljene ciljeve ocjenjivanja Havelka, N. Hebib, E. Baucal, A. (2003.) nalaze da ocjenjivanja ima sljedeće funkcije:

- **informativna funkcija** - pružanje informacija o ciljevima učenja i trenutnim postignućima učenika (gdje se učenik trenutno nalazi u odnosu na predviđeni ishod);

- **instruktivna funkcija** – pružanje informacija učeniku o tome kako da unaprijedi svoje učenje (koji su naredni koraci i šta još učenik treba da učini kako bi dostigao predviđeni ishod);
- **motivaciona funkcija** – pružanje podrške učeniku isticanjem prije dobrih nego loših strana;
- **evaluativna funkcija** - na osnovu prikupljenih informacija donošenje konačnog suda, ocjene o tome gdje se učenik nalazi u odnosu na predviđeni ishod.

Ciljevi i funkcije ocjenjivanja u odnosu na učenika
prema: Havelka, N. Hebib, E. Baucal, A. (2003.)

Šta je cilj ocjenivanja?	Kako se to postiže, koje su funkcije ocjenjivanja?
Cilj je da učenici postanu SVJESNI CILJEVA UČENJA!	INFORMATIVNA FUNKCIJA - pružanje informacija o ciljevima i ishodima učenja i trenutnim postignućima učenika (gdje se učenik trenutno nalazi u odnosu na predviđeni ishod učenja).
Cilj je da učenici OVLADAJU EFIKASNIM STRATEGIJAMA UČENJA!	INSTRUKTIVNA FUNKCIJA – pružanje informacija učeniku o tome kako da unaprijedi svoje učenje (koji su naredni koraci i šta još učenik treba da učini kako bi dostigao predviđeni ishod);
Cilj je da učenici dožive uspjeh i RAZVIJU ŽELJU ZA UČENJEM!	MOTIVACIONA FUNKCIJA – pružanje podrške učeniku (isticanjem prije dobrih nego loših strana);
Cilj je da učenici UPOZNAJU SEBE, svoje mogućnosti u različitim oblastima!	EVALUATIVNA FUNKCIJA - na osnovu prikupljenih informacija donošenje konačnog suda, ocjene o tome gdje se učenik nalazi u odnosu na predviđeni ishod.

1.2. Šta formativno ocjenjivanje pruža nastavniku?

Na osnovu uspjeha učenika moguće je steći uvid u kvalitet nastave i rad nastavnika. Ocjenjivanje u ovom smislu ima cilj evaluacije i unapređenja nastave. Kada je u pitanju nastavnik Havelka, N. Hebib, E. Baucal, A. (2003.) ocjenjivanju pripisuju sljedeće funkcije:

- **informativna funkcija** – podaci dobiveni na osnovu uspjeha učenika kod pojedinih nastavnika najbolji su pokazatelj kvaliteta nastave (kvaliteta svih njenih aspekata: planiranja, realizacije, ocjenjivanja itd.)
- **analitička funkcija** – može da se odnosi na pojedine učenike (upoznavanje individualnih mogućnosti, interesovanja, tempa i sl.) ili dijelova programa (npr. identifikovanje teško savladivih, komplikovanih dijelova sadržaja).
- **korektivna funkcija** – podrazumijeva preduzimanje mjera, npr. intervencija u odnosu na pojedine učenike ili korekciju sopstvene nastavne prakse.

Ciljevi i funkcije ocjenjivanja u odnosu na nastavnika
prema: Havelka, N. Hebib, E. Baucal, A. (2003.)

Šta je cilj ocjenjivanja?	Kako se to postiže, koje su funkcije ocjenjivanja?
Cilj je praćenje KVALITERA RADA nastavnika i škole!	INFORMATIVNA FUNKCIJA – podaci dobiveni na osnovu uspjeha učenika najbolji su pokazatelj kvaliteta planiranja i realizacije nastave.
Cilj je evaluacija i SAMOEVALUACIJA učenja i nastavne prakse!	ANALITIČKA FUNKCIJA – može da se odnosi na pojedine učenike (upoznavanje individualnih mogućnosti, interesovanja i sl.) ili pojedine dijelove sadržaja (npr. Identifikovanje teško savladivih, komplikovanih dijelova sadržaja).
Cilj je UNAPREĐENJE učenja i nastavne prakse!	KOREKTIVNA FUNKCIJA – podrazumijeva preduzimanje mjera, npr. intervencija vezano za učenje pojedinih učenika ili korekcije sopstvene nastavne prakse.

2. Uloge normativnog i kriteriskog ocjenjivanja (razvrstavanja i praćenja učenika)

Tradicionalno od nastavnika se očekuje da razvrsta učenike (npr. odličan, vrloobar...) pri čemu su osnovni kriterij razvrstavanja drugi učenici. Ocjenjivanje koje ima ovu ulogu naziva se **normativnim ocjenjivanjem**. Normativno ocjenjivanje podrazumijeva upoređivanje postignuća nekog učenika u odnosu na njegovu referentnu grupu (druge učenike istog uzrasta, razreda, odjeljenja). Informacije koje se ovako dobiju ukazuju na relativni položaj učenika u odnosu na druge učenike, njegove vršnjake, drugove iz odjeljenja i sl, ali malo govori o stvarnom znanju učenika.⁹

Za učenika su važnije informacije koje se dobiju na osnovu **kriteriskog ocjenjivanja**. Kriterisko ocjenjivanje podrazumijeva upoređivanje znanja učenika u odnosu na unaprijed predviđeni kriterij, npr. u odnosu na predviđene standarde (ishode programa). Informacija koje se ovako dobije govori o mjeri u kojoj je učenik dostigao predviđeni standard, bez obzira na druge učenike u odjeljenju.

Nova praksa ocjenjivanja podrazumijeva **definisanje od strane nastavnika jasnih kriterija ocjenjivanja**. Kriteriji ocjenjivanja opisuju šta učenik treba da zna, koje vještine i ponašanja treba da pokaže kako bi dobio određenu ocjenu.

Razlike između normativno i kriteriskog ocjenjivanja

NORMATIVNO OCJENIVANJE	KRITERISKO OCJENJIVANJE
NORMATIVNO (NORM-REFERENCED) nastoji se utvrditi koliko su nečija postignuća dobro u odnosu na postignuća drugih u razredu	KRITERISKO (CRITERION-REFERENCED) – nastoji se utvrditi koliko su nečija postignuća dobro u odnosu na predviđeni standard
Informacija koja se dobije na ovaj način ukazuje na RELATIVNI POLOŽAJ konkretnog učenika u odnosu na druge učenike.	Informacija koja se dobije ukazuje da li je, i do koje mjere je učenik DOSTIGAO PREDVIĐENI

⁹ Znanje učenika koji su ocjenjeni istom ocjenom može se značajno razlikovati zavisno od sredine iz koje dolaze

	ISHOD, bez obzira na druge učenike u odjeljenju
Cilj je RAZVRSTAVANJE učenika i KONSTATOVANJE TEŠKOĆA (uspjeha ili neuspjeha)	Cilj je OTKLANJANJE TEŠKOĆA i podrška na putu dostizanja predviđenih ishoda

2.1. Kriterisko ocjenjivanje i individualizacija nastave i ocjenjivanja

Prema Havelka i dr. (2003.) **kriterisko ocjenjivanje je istovremeno i individualizirano ocjenjivanje.**

Kriterije ocjenjivanja nastavnik definiče na osnovu ishoda (obrazovno-vaspitni ishodi programa) koji su isti za sve škole, nastavnike i učenike. Iako je polazna osnova ista, prilikom primjene kriterija ocjenjivanja nastavnik uzima u obzir individualne mogućnosti, početno stanje i tempo napredovanja svakog učenika. Ne treba gubiti iz vida cilj ocjenjivanja. Cilj ocjenjivanja nije prosto konstatovanje teškoća i razvrstavanje učenika, već podrška i pomoć učeniku da dostigne svoj maksimum. *Kriterisko ocjenjivanje podrazumijeva obraćanje pažnje na prepreke i teškoće sa kojima se svaki učenik pojedinačno susreće na putu do cilja* (Havelka, N. Hebib, E. Baucal, A. 2003. str.39.).

Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i inapređenja nastave i učenja u školi

IV

Elementi ocjenjivanja učenika

ELEMENTI OCJENJIVANJA:

- daju odgovor na pitanje šta prarimo, provjeravamo i ocjenjujemi kod učenika u nastavi određenog predmeta;
- zavise od ciljeva predmeta, od toga šta je predviđeno da se postigne, koje su očekivane promjene;
- obezbijeduju da ocjenjivanje odražava zahtjeve programa da uključuje i podstiče razvoj predviđenih kompetencija učenika.

Utvrđiti elemente ocjenjivanja znači odrediti **šta će se pratiti i ocjenjivati u nastavi nekog predmetima**. Šta će se ocjenjivati u nekom predmetu prvenstveno zavisi od ciljeva tog predmeta, od toga šta se očekuje da učenici nauče. To dalje znači da će svaki predmet imati svoje, donekle specifične elemente ocjenjivanja. U predmetnom programu jezika mogu biti utvrđeni jedni, a u nastavi istorije neki drugi elementi ocjenjivanja učenika. Ono što je relevantno za jedan predmet ne mora biti relevantno za druge nastavne predmete.

1. Šta može biti predmet praćenja i ocjenjivanja učenika u nastavi?

Nastavu i učenje u školi određuju različite kategorije ciljeva. Neki od ciljeva su kratkoročni i služe za neposredno planiranje nastave, a neki su dugoročni i služe kao orijentacija u planiranju i realizaciji nastave.

RAZLIČITE KATEGORIJE CILJEVA KOJI UTIČU NA PLANIRANJE I PRIPREMANJE NASTAVE:

- Ciljevi određenog nivoa obrazovanja (opšteg, osnovnog, gimnaziskog)
- Međupredmetni ciljevi i generičke kompetencije
- Ciljevi programa/predmeta (opšti ciljevi predmeta)
- Obrazovno-vaspitni ishodi
- Ishodi učenja

Obrazovni ishodi služe za neposredno planiranje nastave. Radi se o kratkoročnim i pretežno saznajnim ciljevima. Govore o znanjima koje učenik treba da nauči i mogu se postići u kratkom roku, tokom jednog ili nekoliko časova učenja. Ciljevi predmeta su opštiji. To su ciljevi koji se ne mogu ostvariti u kratkom roku, ali se mogu postići tokom nekoliko godina učenja predmeta, npr. rješavanje problema u matematici; izgrađivanje ekološke svijesti u biologiji i sl. Međupredmetne teme, generičke kompetencije su još opšti ciljevi. Njih nije moguće realizovati učenjem jednog ili dva predmeta već je potrebno da se na njihovoj realizaciji angažuju nastavnici većine ili svih predmeta (npr. spobnost učenja je rezultat uticaja nastavnika svih predmeta).

GENERIČKE KOMPETENCIJE I MEĐUPREDMETNE TEME U KURIKULUMU CRNE GORE

Skup znanja, vještina i vrijednosti koje su neophodne za život i rad u savremenom svijetu, koje pojedinačno nisu školski predmeti, ali bi trebalo da se uče i razvijaju kroz sve predmetne i ostale aktivnosti u školi. Uslovno moguće ih je podijeliti u četiri osnovne grupe: A. Kognitivne vještine; B. Socijalno-emocionalne vještine; C. IKT pismenost, i D. Odgovoran odnos prema sebi i životnoj sredini (međupredmetne teme).

<p>A. Kognitivne vještine</p> <p>A1. Informaciona pismenost A2. Sposobnost učenja A3. Rješavanje problema i donošenje odluka A4. Kreativnost i inovativnost A5. Kritičko mišljenje</p>	<p>B. Socijalno-emocionalne vještine</p> <p>B1. Poznavanje sebe i upravljanje sobom (samosvijest i kontrola emocija) B2. Uspostavljanje i održavanje dobrih odnosa sa drugima (socijalna svijest, empatija, komunikacija, rješavanje konflikata, saradnja itd.)</p>
<p>C. IKT pismenost</p> <p>C1. Ovladavanje IKT vještinama i alatima C2. Primjena IKT u drugim oblastima učenja i rada</p>	<p>D. Odgovoran odnos prema sebi i životnoj sredini</p> <p>D1. Građansko vaspitanje/obrazovanje D2. Zdravstveno obrazovanje D3. Obrazovanje o životnoj sredini i održivom razvoju D4. Preduzetničko obrazovanje D5. Potrošačko obrazovanje D6. Bezbjednosno obrazovanje</p>

Kada planiraju nastavu i ocjenjivanje nastavnik treba da uzme u obzir **sve kategorije ciljeva**, ne samo kratkoročne koji se odnose na znanje, već i dugoročne koji govore o vještinama, sposobnostima, osobinama učenika. Ako se prilikom planiranja nastave zanemare ovi opšti ciljevi, ako se nastavnik rukovodi samo specifičnim, sazajnim ciljevima, ništa od onoga što je predviđeno kao rezultat obrazovanja, npr. izgrađivanje ličnosti sposobne da rješava probleme i donosi odluke, neće biti ostvareno.

2. Koje su osnovne kategorije školskih ciljeva?

Škola je uvijek imala tri uloge, da prenosi znanje, da utiče na razvoj i da vaspitava učenika. Prema tome, CILJEVI ŠKOLE TRADICIONALNO SE DIJELE NA:

- **saznajne**, ciljevi koji se odnose na znanje;
- **formativne**, ciljevi koji se tiču razvijanja vještina i sposobnosti učenika; i
- **vaspitne**, ciljevi koji govore o poželjnim oblicima ponašanja, o stavovima i vrijednostima i sl.

2.1. Znanje – različiti aspekti znanja

Znanja predstavljaju najširu i za mnoge najvidljiviju kategoriju školskih ciljeva. Sazajni ciljevi se dijele u dvije kategorije, govori se o deklarativnom i proceduralnom znanju.

2.1.1. Deklarativno znanje (znanje ŠTA?)

Deklarativno znanje je najzastupljeniji oblik školskog znanja. To je znanje koje sadrži odgovore na pitanja: KO (...je otkrio Ameriku?); KADA (...je počeo I Svetski rat?); GDJE (...se nalazi?); KAKO (...se naziva?); ŠTA (...uzrokuje, a šta su posljedica)? sl. To su podaci, činjenice, pravila, zakoni, generalizacije, ali i stihovi, teorije, filozofski sistemi i sl. Ovo znanje najčešće je izraženo riječima (verbalno znanje), ali se može izraziti i simbolima (npr. matematičkim ili hemijskim simbolima i formulama).

SAZNAJNI CILJEVI SE ODNOSI NA:

- POZNAVANJE činjenica i informacija (iz različitih predmeta, oblasti znanja)
- KO... KADA... ŠTA... GDJE...

Kada nastavnik prati, provjerava i ocjenjuje ovu vrstu znanja obično se pita KOLIKO UČENIK ZNA. Sa koliko informacija, podataka, definicija, poznavanja događaja iz prošlosti, dijela... učenik vlada ?

2.1.2. Proceduralno znanje (znaje KAKO?)

Proceduralno znanje je znanje kako se nešto radi. Može se odnositi na motorne, ali i mentalne¹⁰ postupke i procesure. Proceduralno znanje je npr. kako se izvodi dvokorak, ali i kako se piše po pravopisnim pravilima, ili upotreba algoritma za rješavanje nekog matematičkih zadataka i sl.

OBLICI PROCEDURALNIH ZNANJA:

- Kako se izračunava površina kruga...
- Kako se miješaju boje
- Kako se svira na harfi
- Kako se izvodi dvokorak.

Kada nastavnik prati, provjerava i ocjenjuje ovu vrstu znanja obično se pita:

- da li učenik zna postupak izvođenja?
- da li može izvesti (realizovati) željenu radnju?
- sa kojom preciznošću i brzinom učenik može da izvede radnju?

2.2. Vještine, sposobnosti, umjeća..

Zajedničko svim vještinama je da zavise od upotrebe, od toga da li se koriste u nekom procesu, pa se nazivaju i procesnim ciljevima (razvijaju se kroz proces učenja bilo deklarativnog bilo proceduralnog znanja). Obično dijele na: intelektualne, socijalne i motoričke vještine.

---

¹⁰ Radi se o rutinskim kognitivnim vještinama (npr. analiza teksta po zadatom obrascu) koje treba razlikovati od opštih nerutinskih kognitivnih vještina (npr. kritička analiza teksta)

2.2.1. Intelektualne (kognitivne) vještine

Radi se o skupu vještina koje određuju uspjeh u rešavanju intelektualnih zadataka i sposobnost prilagođavanja promjenjivim uslovima života.

INTELEKTUALNE VJEŠTINE OBUHVATAJU:

- Sposobnost UČENJA (učenje učenja)
- Sposobnost ANALIZIRANJA, UPOREĐIVANJA, POVEZIVANJA I ZAKLJUČIVANJA
- Sposobnost RJEŠAVANJA PROBLEMA i donošenja odluka
- KRITIČKO MIŠLJENJE, sposobnost argumentovanog vrednovanja i procjenivanja...
- KREATIVNOST, sposobnost stvaranja nečeg novog...

Kada se vrši praćenje i ocjenjivanje u ovoj kategoriji ciljeva obično se pitamo?

- da li sa informacijama koje ima učenik može nešto uraditi, rastaviti na dijelove, uporediti, klasifikovati, izvesti zaključak;
- da li postojeće informacije učenik može primijeniti u novoj situaciji kako bi riješio problem;
- da li na osnovu porojećih informacija učenik može stviruti neku novu cjelinu, da li može npr. da ih kritički preispita; da stvori novu cjelinu (produkt)

2.2.2. Socijalne i emocionalne vještine

Radi se o skupu vještina koje određuju uspjeh u komunikaciji sa drugima. Razvijaju se se u nastavi svih predmeta, i to kroz komunikaciju i saradnju tokom učenja u školi.

SOCIJALNE VJEŠTINE OBUHVATAJU:

- KOMINIKACISKE VJEŠTINE: kao što su: SLUŠANJE, GOVOR, PISANJE, IZLAGANJE, DISKUTOVANJE...
- VJEŠTINE SARDNJE I TIMSKOG RADA: SARADLJIVOST - spremnost da saraduje i radi sa drugima u timu ili grupi; TOLERANCIJA – prihvatanje i uvažavanje različitog, drugačijeg mišljenja; EMPATIJA – osjetljivost za druge i sl; KONTROLA EMOCIJA i sl.

Kada se vrši praćenje i ocjenjivanje u ovoj kategoriji ciljeva nastavnik obično gleda:

- kako učenik koristi osnovna sredstva komunikacije (kako sluša, govori, piše, prezentuje itd.)
- kako saraduje, prihvata drugačije mišljenje, kontroliše emocije itd.

2.2.3. Praktične, psihomotorne vještine

Psihomotorne vještine imaju svoj vidljiv, praktičan dio (izvođenje: crtanje, slikanje, sviranje, nastup i sl.), ali i svoj unutrašnji, mentalni dio (izbor boja, određivanje visine tona, izbor odgovarajućeg materijala i sl.). Dolaze do izražaja u predmetima kao što su: likovna kultura (slikanje), muzička umjetnost (sviranje), fizičko vaspitanje (igranje, odbojke), informatika (obrada podataka putem EXCEL programa), ali su sastavni dio i drugih predmeta: izrada geografske karte, sređivanje podataka u tabelama i preglednicima i sl.

PSIHOFIZIČKE VJEŠTINE:

- CRTANJE, SLIKANJE
- SVIRANJE, IGRANJE
- IZRADA MODELA, KARATA i sl.

Najbolji način praćenje i ocjenjivanje u ovoj kategoriji ciljeva praktično je isti kao u slučaju navedenom za proceduralno znanje, IZVOĐENJEM, stim što se sada utvrđuje:

- kvalitet izvedene radnje (kvalitet crteža, pjevanja, igranja, sviranje...)
- razumijevanje smisla radnje (npr. zašto je nešto uradio na taj način)

2.3. Vrijednosti, ponašanja koje dolaze do izražaja tikom učenja

U vaspitnom smislu uloga škole ogleda se u nastojanju da se učeniku PRENESU ODREĐENE VRIJEDNOSTI, te da mu se UTISNU jedni, a ELIMINIŠU drugi oblici ponašanja.

NEKE OSOBINE I VRIJEDNOSTI KOJE PODRŽAVA ŠKOLE KOD UČENIKA:

- SAMOSVJESNOST – poznanje sebe, šta se želi, namjerava, zna svoje mogućnosti (dobre i loše strane)
- SAMOPOUZDANJE – vjera u sebe, zastupanje sebe ne ugrožavajući potrebe drugih
- SAMOSTALANOST – sposobnost da sam/a bez kontrole obavlja zadatke, da se oslani na sebe
- SAMOKONTROLA – kontrola emocija;
- OPTIMISTIZAM – uvjerenost da je moguće postići uspjeh u onome što želiš
- RADOZNALOST – znatiželja, nastojanje da se istražuju nove stvari, želja za novim saznanjima (otvorenost za promjene i nove ideje)
- ODGOVORST – težnja da se izvrše preuzete obaveze, da drži dato obećanje
- UPORNOST – težnja da se istraje na postavljenim ciljevima uprkos preprekama i smetnjama
- INICIJATIVNOST – spremnost da se preduzme akcija, da se ne čeka rješenje

Direkno ocjenjivanje stavova, vrijednosti i postupaka učenika **nije preporučljivo**, ali ih je moguće pratiti kao dio nekih opštih kategorija ponašanja, kao što su:

- zalaganje u nastavi;
- odnos prema nastavi ... odnos učenika prema obavezama, odnos prema radu, postavljenim zadacima, inicijativnost i aktivno učestvovanje u nastavi, saradnju sa drugima i iskazano interesovanje i motivaciju za učenje i napredovanje itd.

3. Šta dakle ocjenjujemo u školi?

Šta treba da bude predmet praćenja i ocjenjivanja u nekom predmetu, prvenstveno zavisi od ciljeva i ishoda tog predmeta, od toga šta se očekuje da učenici nauče. Kada planira elemete ocjenjivanje nastavnik mora uzeti u obzir sve kategorije ciljeva, ne samo kratkoročne (koji govore o znanju), već i one opšte, dugoročne, koji govore o razvoju vještina, sposobnosti i osobina učenika.

Dkle predmet ocjenjivanja generalno mogu biti:

Znanje i to na različitim nivoima:

- **poznavanje** činjenica, podataka definicija
- **razumijevanje i zaključivanje** (sposobnost učenja, analiziranja, upoređivanja, povezivanja i zaključivanja)
- **primjena i transformacija** (sposobnost rješavanja problema, kreativno i kritičko mišljenje)

Vještine od značaja za predmet i život

- **Komunikaciske** (razumijevanje, čitanje, pisanje, govorenje)
- **Socijalne** (saradnje i timskog rada)
- **Psihomotorne** (ctranje, sviranje, igranje, izrada modela, karata...)

Stavovi i vrijednosti

- **Odnos učenika prema radu i obavezama u školi** (inicijativnost, odgovornost, samokontrola...)

Pregled školskih ciljeva, tj. elemenata
praćenja i ocjenjivanja učenika u nastavi

ELEM.	KATEGORIJA CILJA	ELEMENTI PRAĆENJA I OCJENJIVANJA	PREDMET PRAĆENJA I OCJENJIVANJA - ŠTA PRATIMO I OCJENJUJEMO?
ZNANJE	<ul style="list-style-type: none"> - POZNAVANJE ČINJENICA I INFORMACIJA (deklarativno znanje ŠTA) - POZNAVANJE POSTUPAKA I PROCEDURA (proceduralno znanje- znanje KAKO) 	<ul style="list-style-type: none"> - KOLIKO UČENIK ZNA? 	<ul style="list-style-type: none"> - KOLIČINA ZNANJA, informacija, podataka, definicija, događaja iz prošlosti, postupaka, procedura, dijela itd. (proceduralno i deklarativno znanje);
KOGNITIVNE VJEŠTINE	<ul style="list-style-type: none"> - SPOSOBNOST UČENJA - ANALIZIRANJA, - UPOREĐIVANJA - POVEZIVANJA - ZAKLJUČIVANJA 	<ul style="list-style-type: none"> - RAZUMIJEVANJE I ZAKLJUČIVANJE (SPOSOBNOST UČENJA, ANALIZIRANJA, UPOREĐIVANJA, POVEZIVANJA I ZAKLJUČIVANJA) 	<ul style="list-style-type: none"> - KVALITET ZNANJA, kolika je učenik u mogućnosti, da ono što zna može i da: interpretira na svoj način, prevede u drugi oblik, rastavi na dijelove, uporedi, poveže, klasifikuje i sl.
	<ul style="list-style-type: none"> - RJEŠAVANJA PROBLEMA - KRITIČKOG MIŠLJENJA, - KREATIVNOST, 	<ul style="list-style-type: none"> - PRIMJENA I TRANSFORMACIJA (SPOSOBNOST RJEŠAVANJA PROBLEMA, KREATIVNO I KRITIČKO MIŠLJENJE) 	<ul style="list-style-type: none"> - Da li ono što zna učenik može PRIMIJENITI U NOVOJ SITUACIJI kako bi RIJEŠIO PROBLEM, ODREDIO KVALITET, ispravnost, KREIRAO neku novu cjelinu i sl.
KOMUNIKACISKE VJEŠTINE	<p><u>KOMUNIKACISKE VJEŠTINE:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - RAZUMJEVANJE, - GOVORENJE, - PISANJE, - PREZENTOVANJE, - IZLAGANJE - DISKUTOVANJE... 	<p>IZVOĐENJE:</p> <p>KAKO UČENIK KORISTI OSNOVNA SREDSTVA KOMUNIKACIJE</p>	<ul style="list-style-type: none"> - MOŽE LI UČENIK/CA PONOVI TI ONO ŠTO JE REČENO (za aktivno slušanje) - MOŽE LI UČENIK/CA JASNO I ORGANIZOVANO IZLOŽITI VLASTITU MISAO (govor) - MOŽE LI UČENIK/CA NAPISATI TEKST GRAMATIČKI I PRAVOPISN O TAČNO (pisanje) - MOŽE LI UČENIK/CA UVJERLJIVO PREDSTAVITI NAJVAŽNIJE ASPEKTE ZADATE TEME (prezentovanje) - ZNA LI UČENIK/CA KORISTITI ARGUMENTE ZA/PROTIV (diskusija)
SOCIJALNE VJEŠTINE	<p><u>SOCIJALNE VJEŠTINE</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - VJEŠTINE TIMSKOG RADA - SARADLJIVOST - TOLERANCIJA - EMPATIJA - KONTROLA EMOCIJA... 	<p>IZVOĐENJE :</p> <p>KAKO SARADUJE, PRIHVATA DRUGAČIJE MIŠLJENJE,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - MOŽE LI UČENIK/CA SLUŠATI DRUGE BEZ PREKIDANJA (rad u grupi) - PRIHVATA LI UČENIK/CA DRUGAČIJA MIŠLJENJA - KONTROLIŠE LI EMOCIJE - IMA LI RAZUMIJEVANJA ZA DRUGE (da li pruža pomoć)

		KONTROLIŠE EMOCIJE.	
PSIHOMOTORNE VJEŠTINE	<u>U NASTAVI LIKOVNOG VAS.</u> – CRTANJE – SLIKANJE – GRAFIKA – ... <u>U NASTAVI FIZIČKOG VASPITANJA</u> – GIMNASTIKA – KOŠARKA – ...	IZVOĐENJE: – KVALITET IZVEDENE RADNJE – RAZUMIJEVANJE SMISLA RADNJE	– DA LI UČENIK ZNA POSTUPAK IZVOĐENJA? – DA LI MOŽE DA IZVEDE ŽELJENU RADNJU? – SA KOJOM PRECIZNOŠĆU I BRZINOM učenik može da izvede radnju? – KVALITETA IZVEDENE RADNJE (prezentacije, crteža, pjevanja, igranja, sviranje...) – RAZUMIJEVANJE SMISLA RADNJE (npr. zašto je nešto uradio na taj način)
STAVOVI, VRJEDNOSTI, OSOBI NE	– SAMOSVJESNOST – SAMOPOUZDANJE – SAMOSTALANOST – SAMOKONTROLA – OPTIMISTIZAM – RADOZNALOST – ODGOVORST – UPORNOST – INICIJATIVNOST	ZALAGANJE I ODNOS PREMA NASTAVI	– Da li se učenik uključuje u razne oblike rada, – Da li je motiviran na času, – radoznalost (postavljanje pitanja) – marljivost u izvršavanju postavljenih zadataka, – uključenost u vanastavne aktivnosti. – odgovornost u izvršavanju školskih obaveza – inicijativnost (davalje prijedloga)

Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i inapređenja nastave i učenja u školi

V

Kriteriji ocjenjivanja

KRITERIJI OCJENJIVANJA:

- daju odgovor na pitanje kako izgleda očekivano ponašanje učenika na pojedinim nivoima usvojenosti obrazovno-vaspitnih ishoda;
- kriteriji se utvrđuju na tri novoa usvojenosti ishoda: osnovni, srednji i viši nivo;
- utvrđuju se posebno za svaki od utvrđenih elemenata praćenja i vrednovanja učenika i to na osnovu određenih principa.

Ocjenjivanje, u užem smislu, je davanje brojčane ili opisne ocjene rezultatima praćenja i provjeravanja učenika a na osnovu unaprijed utvrđenih kriterija. Kriteriji ocjenjivanja se izvode iz ciljeva i ishoda programa i govore o tome kako izgleda očekivano ponašanje učenika na određenom nivu usvojenosti programa. Dakle, polazeći od ciljeva programa nastavnik utvrđuju kriterije ocjenjivanja i to za svaki od prethodno utvrđenih elementa praćenja u nastavi (znanje, zalaganje, komunikacija sl.).

1. Kriteriji ocjenjivanja znanja

Prilikom definisanja kriterija za niveoe usvojenosti znanja često se koristi tzv. Blumova taksonomija, bilo revidirana ili klasična kao u narednom primjeru:

B. S. BLOOM (Taxonomy Of Educational Objectives, 1956.)

ZNANJE	Učeninici mogu prepoznati ili reprodukovati informacije u obliku u kom ih naučili. Učenik/ca poznaje terminologiju, zna specifične činjenice, datume, ličnosti, mjesta, ključne ideje; zna: ko, što, gdje, kada...	Navođenje Nabranjanje Označavanje Imenovanje Prepoznavanje Ponavljanje
---------------	--	---

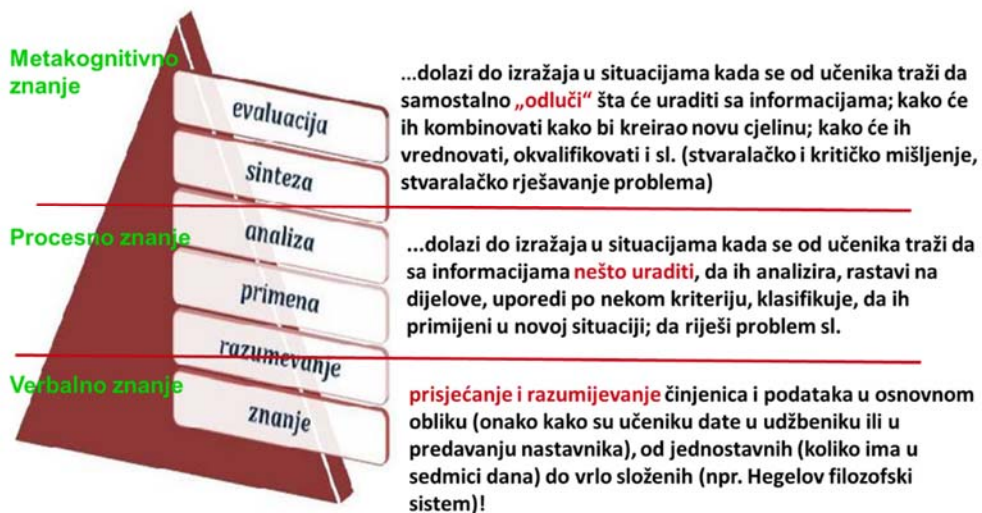
RAZUMIJEVANJE	Učenici mogu objasniti ili transformirati naučene informacije. Učenik/ca naučeno izražava svojim riječima, objašnjava, navodi primjere, interpretira, grafikone, tabele, karte i sl.	Objašnjavanje Sažimanje Parafraziranje Opisivanje Ilustrovanje
PRIMJENJIVANJE	Učenici naučeno mogu koristiti u novim situacijama. Učenik/ca upotrebljava pojmove u novim kontekstima, pravilno primjenjuje procedure, naučene zakone, rješava probleme, i sl.	Upotrebljavanje Rješavanje Primjenjivanje
ANALIZIRANJE	Materijal koji uče učenici mogu rasčlaniti, utvrdi osnovne elemente, uporediti ih, klasifikovati i sl. Učenik/ca otkriva glavne ideje, razlikuje činjenice i zaključake, razlikuju bitno od nebitnog, uočava sličnosti i razlike...	Rasčlanjivanje Klasifikovanje Upoređivanje Kontrastiranje Odvajanje
KREIRANJE	Učenik/ca povezuje ili kombinuje ideje u neku, za nju/njega novu cjelinu. Sposobnost da se nepovezani elementi povežu u nove funkcionalne cjeline, da se reorganiziraju u nove oblike i strukture.	Kreiranje Smišljanje Razvijanje Stvaranje Napisati Izraditi
VREDNOVANJE	Učenik/ca vrednuje kvalitet ili ispravnost nečega koristeći određene kriterijume i standarde. Sposobnost da se procijeni vrijednost, da se donese odluka na osnovu datih kriterija, da izrazi svoje mišljenje, sudi, donese odluka.	Vrednovanje Argumentovanje Preporučivanje Obrazlaganje Kritikovanje Predlaganje

I drugi autori, npr. R. M. GAGNE (1985.), J. R. ANDERSON (1985.) ponudili su svoje taksonomije znanja. Za sve njih zajedničko je da pretpostavljaju postojanje različitih nivoa znanja, da svaki viši nivo objedinjuje prethodne i uključuje sve više misaone procese, **podrazumijeva viši kvalitet znanja.**

R. M. GAGNE (The Conditions of Learning, 1985.);
J. R. ANDERSON (Cognitive Psychology, 1985.)

Koji su nivoi/vrste znanja?

Gagne, R. M (1985) Bloom, B. S. (1956) Anderson, J. R. (1985)

Analizirajući različite pristupe, kod utvrđivanja kriterije ocjenjivanja moguće je koristiti Blumovu, ili neku drugu taksonomiju, ali je najpogodnije razlikovanje postignuća učenika na tri osnovna nivoa:

- I novo zahtijeva
POZNAVANJE ČINJENICA I INFORMACIJA U MANJE - VIŠE IZVORNOM OBLIKU
(činjenično znanje, poznavanje i razumijevanje činjenica, podataka, definicija..)
- II nivo zahtijeva
UTVRĐIVANJE RELACIJA MEĐU ELEMENTIMA ZNANJA - ZAKLJUČIVANJE
(analiza, izdvajanje elemenata i utvrđivanje odnosa među njima: upoređivanje, razlikovanje, povezivanje, klasifikovanje, određivanje uzroka i posljedica, zaključivanje)
- III najviši nivo zahtijeva
LIČNI, AUTONOMAN ODNOS UČENIKA PREMA SADRŽAJU KOJI UČI
(primjena, analiza i sinteza: vrednovanje i selekcija, opredjeljivanje, primjena u novim okolnostima u novoj situaciji, transformaciju u novi oblik, novu cjelinu i sl)

Kriteriji ocjenjivanja u kognitivnom području

	Kvaliteti znanja:	Definicija	Poređenja:
I Nivo	POZNAVANJE ČINJENICA I INFORMACIJA U MANJE - VIŠE IZVORNOM OBLIKU (činjenično znanje, poznavanje i osnovno razumijevanje činjenica, podataka, definicija..)	Prisjećanje i elementarno razumijevanje činjenica i informacija u osnovnom obliku (onako kako su date)	BLOOM: – Prisjećanje i elementarno razumijevanje GANJE – Verbalno znanje ANDERSON – Deklarativno znanje
II Nivo	UTVRĐIVANJE RELACIJA MEĐU ELEMENTIMA ZNANJA - ZAKLJUČIVANJE (analiza, izdvajanje elemenata i utvrđivanje odnosa među njima: poređenje, razlikovanje, povezivanje, klasifikovanje, odrediti uzroke i posljedice)	Sa informacijama se može <u>nešto uraditi</u> : – analizirati – urediti (klasifikovati) – povezati – transformisati – izvesti zaključak	BLOOM: – Analiziranje i zaključivanje GANJE – Intelektualne vještine ANDERSON – Procesno znanje
III Nivo	LIČNI, AUTONOMAN ODNOS UČENIKA PREMA SADRŽAJU KOJI UČI (primjena, analiza i sinteza: vrednovanje i selekcija, opredjeljivanje, primjena u novim okolnostima u novoj situaciji, transformaciju u novi oblik, novu cjelinu i sl)	Od postojećih informacija učenik može <u>stvoriti nešto novo</u> u odnosu na njih same (primjena znanja u novoj situaciji, na nov način; stvaranje nove cjeline; lični stav)	BLOOM: – Kritičko mišljenje i stvaralačko rješavanje problema GANJE – Kognitivne strategije ANDERSON – Metakognitivno znanje

4.1. Primjeri očekivanih ishoda¹¹ za različite nivoe znanja

Savremeni autori: Bloom, B.S. (1956); Ganje, R.M (1985); Andreson, J.R. (1985) Marzano, R (1988; 1998); Woolfolk (1998) i dr. tvrde da se znanje sastoji od **nekoliko nivoa** (da postoje

¹¹ Primjeri ishoda definisani na osnovu:

Edwards, C., Fisher, F., str.65-72; Nerbovig, M, i Klausmeier, H, 1974, str. 57-58; Knežević, Lj.,1995, str. 63, prema Gojkov Dr Grozdanka, 2003.

Bloom, S. B., TAKSONOMIJA ILI KLASIFIKACIJA OBRAZOVNIH I ODGOJNIH CILJEVA, knjiga I, kognitivno područje, Jugoslovenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, Beograd, 1970

Knežević, Lj., Teorijski osnovi metodike nastave prirode i društva, Učiteljski fakultet u Beogradu, Beograd, 1995, str. 63.

niži i viši nivoi znanja); da između različitih nivoa postoji hijerarhiski odnos (da viši nivoi znanja obuhvataju i uključuju niže); da različiti nivoi počivaju na različitim misaonim procesima (da su viši nivoi znanja kompleksniji od nižih i da u sebi integrišu kognitivne i metakognitivne vještine); i što je najvažnije, da se različiti nivoi znanja dostižu putem različitih aktivnosti učenja.

- I novo zahtijeva

POZNAVANJE ČINJENICA I INFORMACIJA U MANJE - VIŠE IZVORNOM OBLIKU

(činjenično znanje, poznavanje i osnovno razumijevanje činjenica, podataka, definicija..)

Početni nivo podrazumijeva prisjećanje i elementarno razumijevanje podataka, činjenica, definicija koje se u školi posreduju učenicima, bilo putem predavanja nastavnika, bilo udžbenicima. Ovaj nivo znanja odgovara onome što Bloom naziva reprodukcijom, a što bi smo još mogli nazvati UPOZNATOST ili OBAVJEŠTENOST. Ova obavještenost može se odnositi na sasvim jednostavne činjenice (npr. da godina ima četiri godišnja doba), ali i na vrlo kompleksne teorijske postavke specifične za svaki školski predmet.

PRIMJERI ZADATAKA/AKTIVNOSTI UČENJA KOJI ANGAŽUJU OVAJ NIVO ZNANJA:

- **SELEKTIVNO PRISJEĆANJE** – Učenik/ca navedi hemijske materije koje se nalaze u kostima;
- **NAVOĐENJE** - Učenik/ca tačno navedi dva lanca ishrane od onih koji su obraživani na času.
- **NABRAJANJE** - Učenik/ca treba da tačno nabroji najmanje 80% raznih zanimanja
- **ODREĐIVANJE** – Učenik/ca treba da odredi koji je glavni grad...
- **PONAVLJANJE** - Učenik/ca treba svojim riječima da prepriča tekst
- **OPISIVANJE** – Učenik/va svojim riječima treba da objasni proces kruženja vode u prirodi
- **PREVOĐENJE** - Učenik/ca treba da matematički obrazac izrazi riječima i obratno;
- **TUMAČENJE** - Učenik/ca treba da pročita grafikona, da na osnovu grafikona (kretanje temperature, oblaka i padavina) sačini kratak izveštaj o vremenu za prethodni period;
- **OBJAŠNJAVANJA** - Učenik/ca treba svojim riječima da u opiše etape preobražavanja insekata itd.

- II nivo zahtijeva

UTVRĐIVANJE RELACIJA MEĐU ELEMENTIMA ZNANJA - ZAKLJUČIVANJE

(analiza, izdvajanje elemenata i utvrđivanje odnosa među njima: poređenje, razlikovanje, povezivanje, klasifikovanje, određivanje uzroka i posljedica)

Naredni, viši nivo Anderson naziva *procesnim znanjem* jer dolazi do izražaja u procesu učenja, a Ganje *intelektualnim vještinama* jer omogućuju zaključivanje i utvrđivanje relacija između dijelova sadržaja koji se uče. Na ovom nivou od učenika se očekuje da sa ponuđenim informacijama nešto uraditi! Da ih *uporediti* (da utvrdi sličnosti i razlike između dvije ili više postavki), *klasifikuje* (da utvrđene elemente organizuje u kategorije na osnovu njihovih karakteristika), *primjeni* (da naučeno iskoristiti u novoj situaciji i riješi problem). Prema Blumovoj taksonomiji ovom nivou znanja odgovaraju analiza i primjena znaja.

PRIMJERI ZADATAKA/AKTIVNOSTI UČENJA KOJI ANGAŽUJU OVAJ NIVO ZNANJA:

- **ZAHTEV DA SE IZVRŠI ANALIZA** - Učenik/ca treba da izdvoji glavne osobine nervnog sistema;
- **OBRAZLAGANJE RELACIJE** - Učenik/ca treba da objasni odnos između bavljenja fizičkim aktivnostima i zdravlja;
- **NALAŽENJE PRIMERA** - Učenik/ca treba da navede primere iz svog okruženja za individualne razlike kod čoveka;
- **UPOREĐIVANJE DVIJE STVARI** - Učenik/ca treba da uporedi životinjsku zajednicu i ljudsko društvo (sličnosti i razlike)
- **UPOREĐIVANJE DVIJE STVARI U ODNOSU NA ODREĐENU OSNOVU** – Učenik/ca treba da uporedi tjelesni pokrivač kod sisara i čoveka
- **KLASIFIKACIJA** - Učenik/ca treba da utvrdi u koju grupu kostiju spada grudna kost;
- **PRIMJENA** – Zahtjev da učenik/ca na osnovu informacija o geografskoj širini i dužini izmeri položaj jednog geografskog objekta iz okoline i da ga ucrtu u njemu kartu.

- III najviši nivo zahtijeva

LIČNI, AUTONOMAN ODNOS UČENIKA PREMA SADRŽAJU KOJI UČI

(primjena, analiza i sinteza: vrednovanje i selekcija, opredjeljivanje, primjena u novim okolnostima u novoj situaciji, transformaciju u novi oblik, novu cjelinu i sl)

Najviši nivo znanja Ganje naziva *kognitivnim strategijama*, a Anderson *metakognitivnim znanjem*. Ovaj nivo je obilježen ličnim, osobenim, autonomnim odnosom učenika prema sadržaju koji uči, ali i prema vlastitom kognitivnom funkcionisanju tokom učenja. Učenik ovdje zauzima ličnu poziciju u odnosu na ponuđeni sadržaj, ocjenjuje njihovu valjanost, i/ili ga transformiše i kreira novu cjelinu. I sam tok procesa učenja podređen je autonomnoj kontroli od strane učenika. Učenik samostalno odlučuje šta je važno, ili koji od dva puta je

bolji kako bi npr. rješio neki kompleksan problem. Najviši oblici mišljenja: *kreativno i kritičko mišljenje, kao i stvaralačko rješavanje problema* iz Blumove taksonomije odgovaraju ovom nivou znanja.

PRIMJERI ZADATAKA/AKTIVNOSTI UČENJA KOJI ANGAŽUJU OVAJ NIVO ZNANJA:

- **UTVRĐIVANJE ISPRAVNOSTI NEKOG ISKAZA** – Učenik/ca treba da navede argumente za tvrdnje da je čovek jedino svesno biće?; slažeš li se s tim da je čovek postao od majmuna?;
- **KREIRANJE NOVIH POSTUPAKA** - Traženje da učenik/ca predloži način kako da se izvjesne pojave dokažu u prirodi ili eksperimentom (da kreira dokazni postupak).
- **IZRADA SAMOSTALNIH I ORIGINALNIH IZVEŠTAJA** – Traženje da učenik/ca saopštenjem prenese na drugog svoje misli i osećanja o nekoj pojavi, procesu, događaju (da samostalno kreira izvještaj o...).
- **ANALIZA SA PRIJEDLOGOM MJERA ZA RJEŠAVANJE PROBLEMA** – Zahtjev da učenik/ca na osnovu podataka o zagađenosti vazduha i o raspoloživim resursima voda napravi izvještaj u kome bi izložio/la rezultate analize i predlog plana za obezbjeđivanje čistijeg vazduha i vode za buduće generacije.
- **ANALIZA ISPRAVNOSTI I DOSLJEDNOSTI U IZNOŠENJU ZAKLJUČAKA** – Učenik/ca vrši procjenu valjanosti određenog izvještaja iz ugla glavnih naučnih kategorija, kao što su hipoteza, važnost podataka, dosljednost u zaključivanju i sl.
- **PRIMJENA PRAVILA ILI PRINCIPA U NOVIM SITUACIJAMA** - koristeći postojeće znanje i principe učenik treba da riješi određeni problem (problem čije rješenje ranije nije uvježbavano)
- **DOKAZIVANJE** - Učenik treba da izvede dokaze za određenu postavku, kako se dokazuje da se u kostima nalaze neorganske materije i koje?;
- **PREDVIĐANJE (PRETPOSTAVKA)** – Učenik treba da predvidi kako bi se razvijala ljudska vrsta ukoliko bi klima na zemlji postajala: a) sve hladnija, b) sve toplija?

Nova praksa ocjenjivanja podrazumijeva definisanje od strane nastavnika kriterija ocjenjivanja znanja učenika na tri nivoa. Nastavnik polazi od jednog ili više obrazovno vaspitnih ishoda i za njega/njih utvrđuje kriterije ocjenjivanja. Kriteriji ocjenivanja izražuju se u formi ishoda i opisuju očekivano ponašanje učenika na različitim nivoima usvojenosti programa.

Primjer izrade kriterija ocjenjivanja znanja za predmet psihologija

Obrzovno-vaspitni ishod No:

Učenik razlikuje normalno od neprilagođenog i poremećenog ponašanja

Kriteriji ocjenjivanja:

I novo zahtijeva	II nivo zahtijeva	III nivo zahtijeva
POZNAVANJE ČINJENICA I INFORMACIJA U MANJE - VIŠE IZVORNOM OBLIKU	UTVRĐIVANJE RELACIJA MEĐU ELEMENTIMA ZNANJA - ZAKLJUČIVANJE	LIČNI, AUTONOMAN ODNOS UČENIKA PREMA SADRŽAJU KOJI UČI

(činjenično znanje, poznavanje i osnovno razumijevanje činjenica, podataka, definicija..)	(analiza i razumijevanje: izdvajanje elemenata i utvrđivanje odnosa među njima: poređenje, razlikovanje, povezivanje, klasifikovanje, odrediti uzroke i posljedice)	(primjena, analiza i sinteza: vrednovanje i selekcija, opredjeljivanje, primjena u novim okolnostima u novoj situaciji, transformaciju u novi oblik, novu cjelinu i sl)
<ul style="list-style-type: none"> - Učenik/ca NAVODI i OBJAŠNJAVA kriterijume za razlikovanje normalnog i nenormalnog ponašanja - Učenik/ca NABRAJA osnovne oblike neprilagođenih i poremećenih oblika u ponašanju. - Učenik/ca OPISUJE pojedine oblike neprilagođenog ponašanja uz navođenje primjera iz udžbenika 	<ul style="list-style-type: none"> - Na konkretnim primjerima RAZLIKUJE normalno od nenormalnog ponašanja. - Uz određene oblike neprilagođenog i poremećenog ponašanja POVEZUJE adekvatne načine prevencije i liječenja. - Pojedine oblike neprilagođenih ponašanja KLASIFIKUJE po dimenziji E-I (ekstraverzija – introverzija) 	<ul style="list-style-type: none"> - OCJENJUJE uslove u kojima danas odrastaju mladi s obzirom na mogućnost pojave neprilagođenih ponašanja - PREDLAŽE načine kako on i/ili zajednica mogu doprinijeti pozitivnim promjenama... ali i negativnim (sigmatizacija, odbacivanje i slično). - RAZVIJA sistem preventivnih mjera u školi...uz argumentaciju njihove efikasnosti

2. Osnovna pravila za utvrđivanje kriterija ocjenjivanja

Prilikom utvrđivanja kriterija ocjenjivanja nastavnik se pridržava određenih pravila. Prvo pravilo se odnosi na **diferencijaciju kriterija po nivoima**.

Određeni obrazovno - vaspitni ishod, zajedno sa pripadajućim ishodima učenja, nastavnik/ca raspoređuje u tabeli koja predpostavlja različite nivoe usvojenosti programa, pri čemu, viši nivo usvojenosti programa podrazumijeva viši:

- **KVALITET** (viši nivoi kognitivne obrade sadržaja uključuju i kognitivne vještine i osobine učenika)
- **KVANTITET** (veći obim podrazumijeva veći broj činjenica, podataka, sadržaja kojima se tokom učenja „operiše“ ili kojima učenik treba da vlada)

Nivoi usvojenosti programa - ishoda

	I novo zahtijeva	II nivo zahtijeva	III nivo zahtijeva
KVALITET obrade sadržaja	POZNAVANJE ČINJENICA I INFORMACIJA U MANJE - VIŠE IZVORNOM OBLIKU	UTVRĐIVANJE RELACIJA MEĐU ELEMENTIMA ZNANJA - ZAKLJUČIVANJE	LIČNI, AUTONOMAN ODNOS UČENIKA PREMA SADRŽAJU KOJI UČI
KVANTITET (obim) obrade sadržaja	Odnosi se na ono što je OSNOVNO, što je predviđeno obrazovno - vaspitnim ishodom	Odnosi se na ono što je sada predmet učenja, ali i ono što je RANIJE NAUČENO	Uključuje vanškolska znanja, LIČNO ISKUSTVO, lična zapažanja u vezi sa onim što se uči.

Pored navedenih, kvalitet obrade informacija i kvantitet informacija sa kojima učenici tokom učenja operišu, neki autori dodaju i elemente kao što su: **BRZINA I TAČNOST** (za određeno vreme; brzim/sporim tempom; uz manje grešaka; sa najmanje 50% tačnosti i sl.), a neki u cilju preciziranja kriterija dodaju i **USLOV** (samostalno, uz pomoć nastavnika, koristeći udžbenik i sl.).

Ovi posljedni kriterijumi (brzina sa kojom se nešto izvodi i tačnost izvođenja), kao i uslovi pod kojima se aktivnost izvodi (samostalno ili uz pomoć) više su u vezi sa vještinama, prije svega sa psihomotornim vještinama, pa će mo primjere za njih navesti kasnije (vidi: Utvrđivanje kriterija ocjenjivanja za vještine, sposobnosti, ponašanja i sl.)

Drugo pravilo se odnosi na **način pisanja ishoda**. Dake, prilikom pisanja ishoda u tabeli treba se pridržavati sljedećih pravila:

- U tabeli se po pravilu razrađuje, **JEDAN ILI VIŠE SRODNIH OBRAZOVNO- VASPITNIH ISHODA**
- Ishodi se **ODNOSE NA UČENIKA**, govore o tome šta će učenik moći, znati i sl.
- Po pravilu jedan ishod podrazumijeva **JEDAN AKTIVAN GLAGOL** (izbjegavajte suviše duge ili nejasne, neprecizne formulacije)

- Prilikom pisanja ishoda koristite glagole koji su **MJERLJIVI**, ili makar s polja vidljivi (npr. učenik će: *navesti, razlikovati, ocijeniti, izraditi* i sl, a izbjegavajte one koji to nisu (npr. učenik će: *razumjeri, usvojiti, znati, upoznati* i sl.)
- **IZBJEĞAVAJTE VELIKI BROJ ISHODA PO KATEGORIJAMA** (pokušajte kriterije da izrazite sa najviše 3 do 4 ishoda.

Treće pravilo se **odnosi na provjeru**, da li je ishod dobro formulisan. Ishod je dobro formulisan ukoliko je:

- **MJERLJIV** (ako ga je moguće na neki način spolja posmatrati i mjeriti)
- **RAZUMLJIV** (ako je razumljiv i za druge nastavnike, učenike, roditelje)
- **RELEVANTAN ZA CILJ I SADRŽAJ PREDMETA** (ako opisuje određeni nivo usvojenosti programa)

3. Utvrđivanje kriterija ocjenjivanja za vještine, sposobnosti, ponašanja i sl.

Na sličan način se utvrđuju kriteriji ocjenjivanja i za druge elemente praćenja i vrednovanja učenika u nastavi npr. za komunikacijske vještine: razumijevanje, govor, pisanje, prezentovanje itd. U svim slučajevima prije definisanja kriterija, tj. razrade po nivoima, potrebno je definisati **INDIKATORE**¹², pokazatelje uspjeha učenika u određenom području, a zatim te indikatore razraditi po nivoima.

ŠTA JE INDIKATOR?

Indikator je pokazatelj stanja neke pojave. Npr. indikatori za **RAZUMIJEVANJE PROČITANOG** u stranom jeziku (da li učenik razumije pročitani tekst) mogu biti:

- Učenik/ca može **DA ODGOVORI NA JEDNOSTAVNA PITANJE** u vezi sa pročitanim tekstom
- Učenik/ca svojim riječima **MOŽE DA KAŽE O ČEMU SE GOVORI** u tekstu
- Učenik/ca može **DA NAVEDE OSNOVNE PODATKE** koji su sadžani tekstu i sl.

¹² Blumova taksonomija je zapravo popis indikatora određenog nivoa znanja

Kada su u pitanju vještine, ponašanja, sposobnosti i sl. prilikom razrade kriterija ocjenivanja, pored već pomenutih koji se odnose na KVALITET (viši nivo obrade informacija npr. po uzoru na Blumovu taksonomiju) i KVANTITET (veći obim informacija kojima učenik/ca manipuliše) koriste se i kriterijumi koji se odnose na BRZINU I TAČNOST IZVOĐENJA (za manje vremena; uz manje manje grešaka).

PRIMERI KRITERIJUMA BRZINE I TAČNOSTI

PRIMERI KRITERIJUMA BRZINE	PRIMERI KRITERIJUMA TAČNOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - za određeno vrijeme - sporim, umjerenim, bržim tempom 	<ul style="list-style-type: none"> - u potpunosti, djelimično, minimalno - sa 50% tačnosti - uz minimum grešaka, bez greške

Kako bi se očekivani ishodi dodatno precizirali ponekad se dodaje i USLOV pod kojim se obavlja aktivnost (samostalno, uz pomoć, koristeći i sl.).

PRIMJERI USLOVA

PRIMERI USLOVA	„OSTATAK” ISHODA
- Uz pomoć udžbenika...	odgovara na pitanja ...
- Bez pomoći sa strane..	izvodi ...
- Samostalno; u grupi...	Izvršava...

Uslovi opisuju okolnosti pod kojima će se izvoditi aktivnost na koju se ishod odnosi. Pod uslovima se, takođe, podrazumevaju i različita sredstva ili pomoć koje treba obezbediti, ili druga pomagala koja će se davati ili oduzimati.

Primjeri utvrđivanja kriterija za vještine, sposobnosti i ponašanja:

Razumijevanje u nastavi stranog jezika:

Indikatori:

- MOŽE UČENIK/CA DA PONOVI KLJUČNE DIJELOVE TEKSTA/SAOPŠTENJA
- MOŽE UČENIK/CA DA ODGOVORI NA JEDNOSTAVNA PITANJA
- MOŽE IZVRŠITI ZAHTJEV

Osnovni nivo	Srednji nivo	Viši nivo
<ul style="list-style-type: none"> - Svojim riječima učenik/ca može da ponavi kraći tekst - Tačno odgovara na zahtjeve nastavnika koji su izraženi sporijim tempom - Učestvuje u razgovoru, ali mu/joj je često potrebno nešto ponoviti ili pojednostavniti neke dijelove rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik/ca svojim riječima može da ponavi tekst od nekoliko redova - Odgovara na pitanja koja su izražena normalnim govornim tempom, ali mu/joj je ponekad potrebno nešto ponoviti; 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik/ca svojim riječima može da ponavi ključne stvari iz dužeg teksta - Odgovara na pitanja sagovornika izrečana normalnom tempu, - Učestvuje u razgovoru i odgovara na pitanja sagovornika (u potpunosti razumije pisani i slušani tekst)

Govorno izražavanje:

Indikatori:

- MOŽE JASNO I ORGANIZOVANO IZLOŽITI MISLI
- GOVORI GRMATIČKI TAČNO, KNJIŽEVNIM JEZIKOM
- MOŽE NAPRAVITI RAZUMLJIV I LOGIČKI ORGANIZOVAN NACRT USMENOG SAOPŠTENJA...

Osnovni nivo	Srednji nivo	Viši nivo
<ul style="list-style-type: none"> - Učenik/ca se može sporazumijevati i pri tome se služi skromnim fondom riječi, - smisao je ponekad nejasan zbog gramatičkih grešaka i pogrešnog redoslijeda riječi, - ima poteškoća u čitanju, izgovoru i intonaciji, ali je 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik/ca govori korektno, ali je u pojedinim elementima nesiguran; - govori uz gramatičke greške, koje ne utiču na narazumijevanje smisla rečenice; - ponekad upotrijebi riječ ili frazu neadekvatno, te s pogrešnim izgovorom 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik/ca slobodno i bez oklijevanja izgovara svoje misli, aktivan je u konverzaciji, - čita i priča s razumijevanjem korektno i tečno s pravilnim izgovorom, - fluentno govori bez većih gramatičkih grešaka

cjelina prihvatljiva i razumljiva		
-----------------------------------	--	--

Učešće u raspravama i diskusijama:

Indikatori:

- POŠTUJE PRAVILA RASPRAVE
- UMIJE JASNO IZNIJETI STAVOVE ZA/PROTIV
- U RASPRAVI KORISTITI ARGUMENTE ZA/PROTIV
- POŠTUJE OPONENTE

Osnovni nivo	Srednji nivo	Viši nivo
<ul style="list-style-type: none"> - Učenik uzima učešće u raspravama tek na zahtjev nastavnika. - Učenik rijetko iznosi argumente, uglavnom se opredjeljuje bez jasnog obrazloženja i argumenata 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik samoinicijativno uzima učešće u raspravama na zadanu temu, - Učenik zauzima vlastiti stav, ali ga ne brani argumentima zasnovanim na činjenicama i poznavanju teme - Učenik ne zaključuje samostalno, navodi zaključke iz udžbenika 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik predlaže teme i često inicira rasprave - Učenik dobo poznaje materijalne činjenice, samostalno donosi zaključke i izvodi uzročno-posljedične veze - Učenik jasno zauzima i argumentirano brani vlastiti stav, - Učenik ima razumijavanja i visok nivo tolerancije za različita gledanja (kontrolira emocije)

Izlaganje, prezentacija

Indikatori:

- UVJERLJIVO IZNOŠENJE KLJUČNIH ASPEKTE ZADATE TEME
- JASNO I STRUKTURISANO IZVIJEŠTAVANJE O ZADATOJ TEMI
- ZNA DA KORISTI ODREĐENE MEDIJE/TEHNIKE
- PRAVILNO KORISTI GESTOVE I FACIJALNU EKSPRESIJU KAKO BI SE POVEĆALA EFIKASNOST USMENOG SAOPŠTAVANJA

Osnovni nivo	Srednji nivo	Viši nivo
<ul style="list-style-type: none"> - Učenik čita ili govori napamet naučeni tekst. 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik razumljivo prezentuje svoj tekst ali 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik razumljivo i uvjerljivo interpretira pripremljeni tekst

<ul style="list-style-type: none"> - Dužina i tempo izlaganja nisu adekvatni predviđenom vremenskom okviru. - Izlaganje nema do kraja jasnu strukturu i ne djeluje povezano. - Osnovne ideje i rezultati djelomično su izneseni i argumentirani. 	<p>nedostaje mu spontanosti i kontakta sa slušaocima.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izlaganje je vremenski adekvatno artikulirano; - Esej ima jasnu strukturu: uvod, razrada zaključak, - Osnovne ideje i rezultati jasno su izneseni i argumentirani, ali bez dubljih uvida i interpretacija. 	<ul style="list-style-type: none"> - Izlaganje ima jasnu strukturu: uvod, razradu, zaključak. - Rečenice su precizne, jasne i gramatički korektne. - Osnovne ideje, metodologija i rezultati jasno i razumljivo su izloženi, povezani i potkrijepljeni adekvatnim primjerima, zaključci su uvjerljivi.
---	--	---

Rad u grupi

Indikatori:

- UČEŠĆE/DOPRINOS RADU GRUPE
- POMAGANJE DRUGIMA
- SLUŠATI DRUGE BEZ PREKIDANJA
- JASNO IZLAGANJE SVOJE IDEJE
- KOMENTARISANJE TUĐE IDEJE NA KONSTRUKTIVAN NAČIN
- PRIHVATANJE KOMPROMISA/KONSENZUSA

Osnovni nivo	Srednji nivo	Viši nivo
<ul style="list-style-type: none"> - Učenik je uglavnom pasivan, samo posmatra aktivnosti drugih učenika - Učenik rijetko pomaže drugima - Učenik izražava zahtjeve koji su često neprimjereni ili neadekvatni; nije spreman da sasluša druge do kraja... 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik se povremeno uključuje u rad grupe uglavnom na inicijativu drugih - Učenik je spreman da pruži pomoć u situacijama kada se to od njega traži - Učenik izražava zahtjeve, ali ih često nejasno formuliše, sluša prijedloge drugih učenika, ali često neprimjereni reaguje... 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik je cijelo vrijeme aktivno uključen u rad grupe - Učenik samoinicijativno pruža pomoć drugim učenicima - Učenik je izražava svoje zahtjeve i spreman je bez upadica i nepremjerenih reakcija da sasluša prijedloge koji dolaze od drugih učenika...

Odnos prema nastavi i zalaganje na času

Indikatori:

- UKLJUČENOST, AKTIVNOST UČENIKA NA ČASU,
- MOTIVIRANOST NA ČASU
- RADOZNALOST (POSTAVLJANJE PITANJA)
- MARLJIVOST U IZVRŠAVANJU POSTAVLJENIH ZADATAKA,
- UKLJUČENOST U VANASTAVNE AKTIVNOSTI
- ODGOVORNOST U IZVRŠAVANJU ŠKOLSKIH OBAVEZA (DOMAĆIH ZADATAKA)
- INICIJATIVNOST (DAVALJE PRIJEDLOGA)

Osnovni nivo	Srednji nivo	Viši nivo
<ul style="list-style-type: none"> - Učenik je povremeno zainteresovan i aktivan na času. - Učenik rijetko postavlja pitanja i rijetko daje prijedloge na času - Učenik svoje obaveze završava tek nakon upozorenja na moguće negativne posljedice... 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik je povremeno zainteresovan i aktivan na časovima. - Učenik povremeno postavlja pitanja i povremeno daje prijedloge na času - Učenik je izvršava obaveze i radi domaće zadatke.... - Učenik je povremeno mu je potrebno skrenuti pažnju na neke propuste... 	<ul style="list-style-type: none"> - Učenik je gotovo uvijek zainteresovan i aktivno uključen u sve aktivnosti na času. - Učenik često postavlja pitanja ima inicijativu i konstruktivne prijedloge na času - Učenik samostalno i na vrijeme izvršava obaveze, radi domaće zadatke....

Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i inapređenja nastave i učenja u školi

VI

Oblici praćenja, provjeravanja i ocjenivanja

OBLICI PRAĆENJA, PROVJERAVANJA I OCJENIVANJA:

- odnose se postupke i instrumente praćenja i provjere nivoa znanja i kompetencija učenika;
- tradicionalno se dijele na oblike usmenog (putem razgovora, diskusija, izlaganjem), pismenog (pismeni zadaci – esej, testovi objektivnog tipa i sl.) i kombinovanog (praktični ili/i izvedbeni zadaci) praćenja i provjeravanja znanja i kompetencija učenika;
- proizilaze iz ciljeva predmeta i povezani su sa predviđenim kriterima ocjenjivanja.

Kako bi se uskladilo ocjenjivanje sa predviđenim ciljevima programa potrebno je **proširiti repertoar načina i oblika praćenja i provjeravanja**, da se provjeravanjem pored znanja (koliko učenik zna) obuhvete i druge očekivanje promjene kod učenika: sposobnost rješavanje problema, kreativno i kritičko mišljenje, zalaganje i sl.

Kako da ocjenjujemo?

Na ocjenjivanje se više ne gleda kao na aktivnost povremenog utvrđivanja znanja učenika, već je to stalno praćenje i kontinuirano prikupljanje informacija o učeniku. Sve što učenika radi, sve u čemu učestvuje, u bio kom periodu učenja, predmet je praćenja i ocjenivanja. Pored završnog ocjenivanja, u školama je potrebno afirmisati praksu **TEKUĆEG** i **INICIJALNOG** ocjenjivanja. Inicijalno (dijagnostičko ocjenjivanje), tekuće (formativno ocjenjivanje) i završno (sumativno ocjenjivanje) **samo su dijelovi jedinstvenog procesa koji podrazumijeva stalno praćenje i kontinuirano prikupljanje informacija o učeniku i učenju.**

Nova praksa ocjenjivanja predviđa prikupljanje podataka o učeniku na različite načine. Pored usmenog i pismenog provjeravanja i testiranja koji se danas najčešće primjenjuju potrebno je afirmisati i druge oblike praćenja učenika, prije svega **POSMTRANJEM** izvođenja i učešća učenika u različitim aktivnostima: u projektima, tokom prezentacije, diskusija, debata i sl.

Predmet ocjenivanja pored znanja sada su i različite vještine i ponašanja učenika: saradnja, zalaganje, komunikacija i sl.

Pored ocjenivanja od strane nastavnika, u školsku praksu je potrebno uvesti SAMOOCJENJIVANJE, kao i MEĐUSOBNO OCJENJIVANJE UČENIKA. Ako je krajnji cilj učenje da učenici razviju kompetencije učenja, da se osamostale u ovoj aktivnosti, **onda je normalno da i sami učesvuju u njoj, u svim njenim fazama, kako u fazi učenju, tako i u fazi ocjenjivanja naučenog.**

KAKO DA OCJENJUJEMO:

- INICIJALNO (na početku učenja) – TEKUĆE (u procesu učenja) – ZAVRŠNO (na kraju učenja, ocjenjivanje naučenog)
- USMENO – PISMENO – POSMATRANJM (izvođenja i učešća)
- EKSTERNO (na osnovu ocjene nastavnika, ili drugih učenika) – SAMOOCJENJIVANJE

1. Oblici praćenja, provjeravanja i ocjenivanja znanja?

Već je rečeno (vidi: poglavlje IV elementi ocjenjivanja), predmet ocjenjivana u kognitivnom području pored ZNANJA, tj. **poznavanja i razumijevanja** činjenica, podataka i definicija, su i KOGNITIVNE VJEŠTINE, tj. **zaključivanje** (sposobnost učenja, analiziranja, upoređivanja, povezivanja i zaključivanja), kao i **primjena i transformacija znanja** (sposobnost rješavanja problema, kreativno i kritičko mišljenje).

Šta je PREDMET MJERENJA u kognitivnom području

- **poznavanje i razumijevanje** činjenica, podataka definicija
- **zaključivanje** (sposobnost učenja, analiziranja, upoređivanja, povezivanja i zaključivanja)
- **primjena i transformacija** (sposobnost rješavanja problema, kreativno i kritičko mišljenje)

1.1. Kako ocjenjujemo znaje?

Znanje se tradicionalno ocjenjuje na osnovu usmenog i/ili pismenog ispitivanja. Međutim, bez obzira na oblik ispita (usmeni ili pismeni) kada se ocjenivanje znanje **ključni su pitanja i zadaci** na osnovu kojih se daje ocjena.

Koje su osnovne VRSTE OCJENJIVANJA u kognom području:

- USMENO
- PISMENO (uključujući i testiranje)

1.2. Kakva je uloga zadataka u nastavi?

U aktivnoj nastavi¹³ zadaci istovremeno imaju **više funkcija** (Ivić, Pešikan i Antić, 2011). Koriste se kao sredstvo učenja (služe za pokretanje aktivnost učenja); služe za praktikovanje naučenog (koriste se za uvježbavanje i utvrđivanje naučenog); koriste se za provjeru i ocjenjivanje naučenog (evaluativna i sumativna uloga zadataka).

Koja je ULOGA ZADATAKA u nastavi?

- koriste se kao SREDSTVO UČENJA
- koriste se za UVJEŽBAVANJE I UTVRĐIVANJE naučenog
- koriste se za PROVJERU I OCJENJIVANJE naučenog

Bez obzira na ulogu koju imaju, ili vrijeme kada se koriste, na početku učenja, tokom učenja ili na kraju učenja, **način kako učenici rješavaju zadatke** ili odgovaraju na pitanja, kao i **rješavanja tih zadataka** ili odgovori na postavljena pitanja, predstavlja predmet praćenja i prikupljanja informacija o učeniku.

ŠTA JE PREDMET PRAĆENJA I OCJENJIVANJA KOD PITANJA I ZADACI:

- način kako učenici rješavaju zadatke ili odgovaraju na pitanja
- rješavanja tih zadataka ili odgovori učenika na postavljena pitanja

---

¹³ Aktivna nastava/učenje

1.3. Tipovi zadataka

Brojna istraživanja su potvrdila činjenicu da tipovi zadataka koji se učenicima zadaju određuju i način kako će se učenici pripremati se za njihovo rješavanje, **utiču na to kako će učenici učiti**. Sax i Collet (1968) su utvrdili da se strategije učenikova učenja i rješavanja zadataka razlikuju zavisno od toga koji tip zadataka očekuju: zadatke otvorenog ili zadatke zatvorenog tipa.

OSNOVNI TIPOVI ZADATAKA:

- zadaci otvorenog tipa (esej) - učenik mora samostalno da formuliše odgovor
- zadaci zatvorenog tipa - učenik treba da prepozna tačan odgovor

Kod zadatka otvorenog tipa, učenik mora samostalno da formuliše odgovor, dok su kod zadataka zatvorenog tipa odgovori ponuđeni, a učenik treba da prepozna tačan odgovor. Zadaci otvorenog tipa nazivaju se još **esej zadaci**, dok se zadaci **zatvorenog tipa** (objektivnog tipa) javljaju u više varijanti.

VARIJANTE ZADATAKA ZATVORENOG TIPRA:

- ZADACI DOPUNJAVANJA: učenik dopunjuje praznine u tekstu, u rečenici;
- ZADACI DVOČLANOG IZBORA (tačno/netačno): ispitanik odlučuje da li je ponuđena tvrdnja tačna ili netačna
- ZADACI VIŠESTRUKOG IZBORA: učenik između više ponuđenih bira ispravan ili više ispravnih odgovora
- ZADACI SREĐIVANJA: ponuđene su određene informacije i zahtjev učeniku da ih po nekom kriteriju sredi, uporedi, spari, klasifikuje (zadaci: steđivanja, upoređivanja, sparivanja, klasifikacije)

Jasno je **zašto se različito uči kod ova dva različita tipa zadataka**, kažu Pešikan, A. i Antić, S. (2015.) Zadacima zatvorenog tipa može se ispitati poznavanje činjenica i njihovo elementarno razumevanje, ali učenje za ovu vrstu zadataka *fokusira se na učenje izolovanih*

podataka ili segmenata gradiva. Njima nije moguće ispitati znanje do kog se dolazi višim mentalnim procesima. Esejski tip zadatka (kao i usmeno odgovaranje) traži od učenika *da povezuje podatke u veće smislene cjeline, da objasni njihove uzajamne odnose i da samostalno ispriča ključne stvari o određenom fenomenu.* (Pešikan, A. i Antić, S. 2015 str. 15.).

Iako je otvoreni tip zadatka preduslov anažovanja viših misaonih procesa, ipak se ne može reći da postoji automatska veza između otvorenih tipova zadataka i viših nivoa znanja. U praksi je čest slučaj da otvoreni zadaci samo naizgled zahtjeva autentičan stav učenika, a suštinski se radi o zadacima reproduktivnog tipa. Ukratko, forma zadatka automatski ne određuje i nivo zadatka. Nivo zadatka određuje **njegova unutrašnja struktura**, ono što se zadatkom zahtjeva od učenika.

1.4. Nivoi znanja u pitanjima i zadacima

Prema unutrašnjoj strukturi zadaci se obično dijele u dvije grupe, na: reproduktivna i problemska (produktivna) pitanja i zadatke.

Reproduktivna pitanja i zadaci služe za ponavljanje ili za provjeravanje usvojenosti znanja (činjenično znanje). Karakteristična su po tome što je odgovor na njih već sadržan, dat u nekom od izvora znanja, nalazi se u predavanju nastavnika ili u tekstu udžbenika. Od učenika se očekuje da određeni sadržaj ponovi, bilo doslovno, bilo skraćeno, svojim riječima. Kod učenika angažuju pamćenje i elementarno razumijevanje sadržaja. Prepoznatljiva su po korjenima: Ko?, Kada?, Gdje?, Navedi!, Nabroj! i sl. Mogu se javiti u formi otvorenih (npr. Odgovori...!, Dopuni...!) ili zatvorenih pitanja (npr. Izaberi tačan odgovor! i sl.).

Problemska pitanja i zadaci kod učenika angažuju više misaone procese, logičko, a u nekim slučajevima i kritičko i stvaralačko mišljenje. Suštinska odlika ovih pitanja jeste da se odgovor ne može direktno pronaći u dostupnom izvoru (u predavanju nastavnika ili tekstu udžbenika). Do odgovora se dolazi samostalno: uočavanja bitnog (npr. Šta je poenta!), upoređivanjem i utvrđivanjem sličnosti i razlika (npr. U čemu su slični?; Po čemu se razlikuju?), uopštavanjem, nalaženjem zajedničkih bitnih obilježja (npr. Šta se može zaključiti na osnovu iznijetih primjera?); utvrđivanjem veza i odnosa (npr. Šta je uzrok, a šta posljedica?); ocjenivanjem ispravnosti ili opredjeljivanjem (npr. U čemu je prednost?); navođenjem argumenta (npr.

Čime može da se opravda?); smišljanjem nečega (npr. grafičkog prikaza nekih činjenica); davanjem prijedloga (npr. Šta predlažeš?) itd.

To su zadaci esejskog tipa, slobodni sastavi, problemski zadaci, zadaci tipa upoređivanja, nalaženja sličnosti i razlika, zadaci tipa uopštavanja, procjenjivanja, kreiranja i sl. Pored sazajnih ciljeva, ovim tipom zadataka utvrđuje se i različite intelektualne vještine (analiziranja, upoređivanja, logičkog, kritičkog i stvaralačkog mišljenja), ali i osobine ličnosti (otvorenost za nove ideje, nezavisnost u mišljenju, fleksibilnost, upornost i sl.)

Nivoi znanja u zadacima

TIP PITANJA/ZADATAKA	tipičan korijen...
REPRODUKTIVNA PITANJA/ZADACI	<i>Kako se zove .... Kada je ... Opiši ... Navedi.... Nabroj ... Definiši ... Objasni ...</i>
PROBLEMSKA PITANJA/ZADACI	<i>Primijeni ... Navedi razlike između ... Uporedi ... Navedi primjere za ... Napravi pregled ... Predstavi dijagramom ... Dokaži ispravnost ... Predloži .... Planiraj ... Smisli ... U čemu je prednost ... Navedi argumente za...</i>

Zavisno od **unutrašnje strukture zadatka** zavisi da li se radi o reproduktivnom ili problemskom zadatku, a prilikom izbora zadataka, ključno pitanje je, da li odabrani tip i novo zadataka stvarno zahvata željeni nivo znanja. U tom smislu korisna je sledeća tabela:

Primjeri pojedinih tipova zadataka:

I novo zahtijeva	II nivo zahtijeva	III nivo zahtijeva
POZNAVANJE ČINJENICA I INFORMACIJA U MANJE - VIŠE IZVORNOM OBLIKU	UTVRĐIVANJE RELACIJA MEĐU ELEMENTIMA ZNANJA	LIČNI, AUTONOMAN ODNOS UČENIKA PREMA SADRŽAJU KOJI UČI
ČINJENIČNO ZNANJE RAZUMIJEVANJE	ZAKLJUČIVANJE	RJEŠAVANJE PROBLEMA (primjena u novoj situaciji) KRITIČKO I KREATIVNO mišljenje
- ZADACI DOPUNJAVANJA – dopuni započetu rečenicu		

<ul style="list-style-type: none"> - ZADACI DVOČLANOG IZBORA zaokruži da li je tačno/netačno - ZADACI VIŠESTRUKOG IZBORA između većeg broja odgovora izaberi tačne - ZADACI SPARIVANJA – pronadi parove (npr. zemlja i glavni grad) - ZADACI OTVORENOG TIPA - odgovori kratko svojim riječima (šta je, gdje, kada, kako... odgovor je ranije u istom obliku učen, ili dat u tekstu ili u predavanju nastavnika) 	<ul style="list-style-type: none"> - ESEJ – objasni razlike između tradicionalne i savremen porodice - PRIKAZ ODREĐENE TEME – npr. navedi glavne odlike humanizma i renesanse - ZADACI SREĐIVANJA – npr. ponuđeno ranguj po važnosti, ili sredi po nekom kriterijumu; 	<ul style="list-style-type: none"> - UMJETNIČKI IZRAZ – pisanje pjesme, slobodan sastav, komponovanje, dizajntanje... - PROBLEMSKI ZADACI – npr. primjena matematičkih princioa u novim okolnostima - LABARATORISKE VJEŽBE – npr. dokazivanje ispravnosti neke tvrdnje u fizici ili hemiji - DEBATE – argimentovano zalaganje za neki stav - ISTRAŽIVAČKI PROJEKTI – npr. samostalno istraživanje određene pojave ili problema - ANALIZE SA PRIJEDLOZIMA – npr. predloži rješenje za datu situaciju - PRIKAZ DOBRIH I LOŠIH STRANA – traži se argumentacija za ili protiv nekog rješenja - ORGANIZACIJA IZLOŽBE i sl.
---	---	---

2. Oblici praćenja i procjenjivanja vještina i ponašanja učenika

Znanje se ocjenjuje na osnovu tačnosti rješenja ili analizom načina rješavanja zadataka. Za praćenje i procjenjivanje vještina i ponašanja učenika ključno je POSMATRANJE njihovog izvođenja.

Posmatramo: Može li učenik/ca uvjerljivo predstaviti najvažnije aspekte zadate teme (prezentovanje); Može li učenik/ca slušati druge bez prekudanja (rad u grupi); Može li učenik/ca kontrolisati emocije (samokontrola); Kojom brzinom i sa kakvom preciznošću učenik izvodi dvokorak (psihomotorne vještine); Koliko je učenik zainteresovan za aktivnosti koje se dešavaju na času (stavovi, vrijednosti i osobine učenika). Ovo su samo neki od predviđenih ishoda programa koji se mogu utvrditi jedino **na osnovu posmatranja učenika tokom realizovanja određene aktivnosti (dok govori, sluša, radi u grupi i sl.)**.

Kod učenika možemo posmatrati: ponašanje i zalaganje u nastavi; spretnost i preciznost u izvođenju određenih radnji; saradnju i međusobnu komunikaciju u grupi; način prezentovanja i izlaganja i sl. Pored ponašanja, psihomotornih i socijalnih vještina, predmet

posmatranja mogu biti i neke kognitivne vještine, npr. sa koliko upornosti učenika rješava probleme, nezavisnost u mišljenju i sl. Da bi procjenjivanje na osnovu posmatranja bilo uspješno, i prije provođenja ovog postupka, potrebno je odgovoriti na TRI VAŽNA PITANJA.

Treba znati:

- šta je **predmet** posmatranja;
- koji su **indikatori**, pokazatelji kvaliteta - šta ukazuje na kvalitet;
- kojim **instrumentima** je moguće registrovati kvalitet.

2.1. Kako procjenjujemo komunikacijske vještine?

Kada su u pitanju komunikacijske vještine **predmet posmatranja** mogu biti: govorenje (izlaganje), razumijevanje izgovorenog ili pročitano, pisanje, prezentovanje, diskutovanje i sl, sve ono što predstavlja socijalnu interakciju i razmjenu informacija u svrhu boljeg međusobnog razumijevanja i socijalne povezanosti.

Šta je PREDMET MJERENJA kada su u pitanju komunikacijske vještine?

- RAZUMJEVANJE (izgovorenog, pročitano),
- GOVORENJE,
- PISANJE,
- PREZENTOVANJE,
- IZLAGANJE
- DISKUTOVANJE...

Kada su u pitanju komunikacijske vještine interesuje nas **koliko efikasno učenik koristi osnovna sredstva komunikacije**, pa bi prije posmatranja trebalo utvrditi indikatore kvaliteta ili efikasnosti korišćenja ovih komunikacijskih sredstava (vidi poglavlje V, Utvrđivanje kriterija ocjenjivanja za druge elemente ocjenjivanja: vještine, sposobnosti, ponašanja i sl.).

Procjenjivanje se vrši na osnovu usmenog i/ili pismenog IZVOĐENJA:

VJEŠTINE	INDIKATORI
----------	------------

RAZUMJEVANJE	- MOŽE LI UČENIK/CA ODGOVORITI NA PITANJA koja se odnose na pročitano ili izgovoreno
GOVORENJE	- MOŽE LI UČENIK/CA JASNO I ORGANIZOVANO IZLOŽITI VLASTITU MISAO (govor)
PISANJE	- MOŽE LI UČENIK/CA NAPISATI TEKST GRAMATIČKI I PRAVOPISNO TAČNO (pisanje)
PREZENTOVANJE	- MOŽE LI UČENIK/CA UVJERLJIVO PREDSTAVITI NAJVAŽNIJE ASPEKTE ZADATE TEME (prezentovanje)
IZLAGANJE	- MOŽE LI UČENIK/CA JASNO I ORGANIZOVANO IZLOŽITI VLASTITU MISAO (govor)
DISKUTOVANJE	- ZNA LI UČENIK/CA KORISTITI ARGUMENTE ZA/PROTIV (diskusija)

Prilikom ocjenivanja komunikacijskih vještina koriste se različiti **postupci i instrumenti** usmenog i pismenog ispitivanja. *Usmeno* putem razgovora, izlaganjem učenika na zadatu temu, javnim prezentovanjem bilo samostalnog ili grupnog rada, učešćem u diskusijama, raspravama, usmenim ispitivanjem pojedinih učenika ili cijelog odjelenja i sl. *Pismeno* putem diktata, slobodnih pismenih sastava, eseja, izvještaja i sl. Poznavanje gramatičkih pravila može se ispitati uz pomoć testova objektivnog tipa.

Komunikacijske vještine pored verbalne sadrže i *neverbalnu komponentu* (gesikulacija i pokazivanje emocija prilikom izlaganja). Uvjedljivost nastupa, sigurnost u izlaganju, naglašavanje određenih sadržaja i sl. mogu se procijenjivati jednino na osnovu posmatranja učenika tokom izlaganja. Da bi posmatranje i vođenje bilježaka o učeniku bilo uspješnije korisno je imati unapred pripremljene protokole posmatranja, ček liste i sl.

KAKO SE PROCJENJUJU KOMUNIKACISKE VJEŠTINE:

- USMENO (razgovor, izlaganje, prezentovanje, diskusije)
- PISMENO (diktati, slobodni sastavi, esej zadaci, objektivni zadaci)
- POSMATRANJEM (protokoli posmatranja, ček liste)

2.2. Kako procjenjujemo socijalne vještine?

Kada su u pitanju socijalne vještine **predmet posmatranja** mogu biti: saradnja i timski rad (socijalne vještine), ali i način kako učenik kontroliše vlastite emocije, u kojoj mjeri je tolerantan u odnosu na druge i sl. (tzv. emocionalne vještine).

Šta je PREDMET MJERENJA kada su u pitanju socijalne vještine?

- VJEŠTINE TIMSKOG RADA
- SARADLJIVOST
- TOLERANCIJA
- EMPATIJA
- KONTROLA EMOCIJA...

Kao i u prethodnom slušaju, i ovdje, prije procjenje socijalnih i emocionalnih vještina potrebno je utvrditi **indikatore kvaliteta**, odrediti šta ukazuje na sposobnost saradnje i timskog rada; šta ukazuje na toleranciju, empatiju i sl.

Procjenjivanje se vrši na osnovu
POSMATRANJEM IZVOĐENJA:

VJEŠTINE	INDIKATORI
VJEŠTINE TIMSKOG RADA	- MOŽE LI UČENIK/CA SLUŠATI DRUGE BEZ PREKIDANJA (rad u grupi)
SARADLJIVOST	- PRIHVATA LI UČENIK/CA DRUGAČIJA MIŠLJENJA; PRISKAČE LI U POMOĆ...
TOLERANCIJA	- KONTROLIŠE LI EMOCIJE U ODNOSU NA DRUGOGA; DRUGAČIJE...
EMPATIJA	- IMA LI RAZUMIJEVANJA ZA DRUGE (da li sa razumijevanjem prihvata poziciju drugoga)
KONTROLA EMOCIJA...	- MOŽE LI UČENIK/CA SLUŠATI DRUGE BEZ PREKIDANJA (rad u grupi)

Socijalne i emocionalne vještine: timski rad, saradnja, tolerancija, empatija, kontrola emocija i sl. utvrđuju se posmatranjem uz korišćenje različitih **instrumenta** kao što su: protokoli posmatranja, ček-listae, upitnici i sl.

Primjer upitnika za utvrđivanje socio-emocionalnih vještina učenika

(Pešikan A, Lalović Z. 2017.)

U OVOM ODJELJENJU...	Uopšte ne odgovara	Djelimično odgovara	Uglavnom odgovara	U velikoj mjeri odgovara	Potpuno odgovara
učenici su spremni da pomognu jedni drugima i kada nešto znaju hoće da to podijele sa ostalim učenicima	1	2	3	4	5

učenici se ne svađaju i ne vrijeđaju one učenike koji su iz drugačijih porodica, ili koji misle različito od njih	1	2	3	4	5
kada se pojavi neki problem učenici znaju da kontrolišu sebe, ne plaču i ne svađaju se	1	2	3	4	5
učenici razumiju druge učenike, ne ismijavaju ih i ne vrijeđaju	1	2	3	4	5
učenici su u stanju da saslušaju drugačije mišljenje, stavove i prijedloge	1	2	3	4	5

2.3. Kako procjenjujemo psihomotorne vještine?

Psihomotorne vještine posebno istaknute u predmetu: likovna umjetnost/kultura (slikanje, crtanje...), muzička umjetnost/kultura (pjevanje, sviranje...), fizičko/a vaspitanje/kultura (izvođenje dvokoraka, igranje odbojke...), informatika (obrada podataka putem EXCEL programa). Psihomotorne vještine javljaju se i u drugim predmeta: pisanje (nastava jezika), izrada geografske karte (geografija), upotreba šestara ili sređivanje podataka u tabelama i preglednicima (matematika) i sl.

Šta je PREDMET MJERENJA kada su u pitanju psihomotorne vještine?

U NASTAVI LIKOVNOG VASPITANJA

- CRTANJE
- SLIKANJE
- GRAFIKA
- ...

U NASTAVI FIZIČKOG VASPITANJA

- GIMNASTIKA
- KOŠARKA
- ...

Prilikom utvrđivanja **indikatora kvaliteta** u ovom području, važno je poći od činjenice da psihomotorne vještine imaju svoj vidljiv, *praktičan dio* (tačnost, preciznost i brzina izvođenja neke radnje: skaka u dalj, crtanja, slikanja, sviranja, nastupa i sl.), ali i svoj *mentalni dio* (izbor boja, ritam, visine tona, izbor odgovarajućeg materijala i sl.).

Zbog ove složenosti procjenivanje psihomotornih vještina je veoma delikatan zadatak i uključuje utvrđivanje: *znanja i razumijevanja izvođenja radnje* (poznavanje izvođenja radnje i njenog smisla), *samo izvođenje radnje* (tačnost, preciznost, brzina sa kojom se radnja izvodi bez greške), te *utvrđivanje kvaliteta izvedenog* (umjernički dojam, sklad, ljepota, smisao i sl.)

Šta se procjenjuje?

- DA LI UČENIK ZNA POSTUPAK IZVOĐENJA?
- RAZUMIJEVANJE SMISLA RADNJE (npr. zašto treba da se radi tako; ili, zašto je nešto uradio na taj način)
- DA LI MOŽE DA IZVEDE ŽELJENU RADNJU ?
- SA KOJOM PRECIZNOŠĆU I BRZINOM učenik može da izvede radnju bez greške?
- KVALITETA IZVEDENE RADNJE (crteža, pjevanja, igranja, sviranje...)

Psihomotorne vještine procjenjuju se na različite načine i uz pomoć različitih **instrumenata**. Usmenim i pismenim ispitivanjem provjeravamo poznavanje i razumijevanje postupka izvođenja radne (kako se radnja izvodi); posmatranjem uz pomoć različitih instrumenata, protokola i ček lista, pratimo: tačnost, brzinu i preciznost izvođenja radnje; posmatranjem i analiziranjem procjenjujemo kvalitet izvedenog, opet uz pomoć različitih, unapred pripremljenih instrumenata: ček – lista, protokola posmatranja i sl.

2.4. Kako procjenjujemo ponašanje, stavove i vrijednosti učenika?

Ponašanja, stavovi i vrijednosti učenika **predmet su interesovanja škole i nastavnika**. Tako npr. kada je u pitanju učenik predmet praćenja može biti: *samostalanost* (sposobnost da sam/a bez kontrole obavlja zadatke, da se oslani na sebe); *samopouzdanje* (vjera u sebe i vlastite snage); *radoznalost* (znatiželja, želja za novim saznanjima); *odgovorst* (težnja da se izvrše preuzete obaveze, da drži dato obećanje); *upornost* (težnja da se istraje na postavljenim ciljevima uprkos preprekama i smetnjama); *inicijativnost* (spremnost da se preduzme akcija, da se ne čeka rješenje) i sl.

Direktno ocjenjivanje pojedinih stavova, vrijednosti i osobina učenika nije preporučljivo, ali nije ni potrebno, budući da ih je moguće posmatrati kao dio neke opštije kategorije ponašanja, kao što su: ZALAGANJE U NASTAVI; ODNOS PREMA NASTAVI; odnos prema obavezama, odnos prema radu, uključenost u školski život itd.

Šta je PREDMET MJERENJA kada su u pitanju stavovi, vrijednosti i sl?

- POSMATRANJEM ZALAGANJA I ODNOSA UČENIKA PREMA NASTAVI ...

Kao i u prethodnim slučajevima, i ovdje je prije provođenja aktivnosti posmatranja potrebno definisati **indikatore kvaliteta** zalaganja i odnosa učenika prema nastavi. Npr. kvalitet odnosa učenika prema nastavi ogleda se kroz: uključenost učenika u aktivnosti na času, zainteresovanost i zalaganje na času, radoznalost i sl.

Šta se procjenjujemo?

- UKLJUČENOST, AKTIVNOST UČENIKA NA ČASU
- MOTIVIRANOST NA ČAU,
- RADOZNALOST (POSTAVLJANJE PITANJA)
- MARLJIVOST U IZVRŠAVANJU POSTAVLJENIH ZADATAKA,
- UKLJUČENOST U VANASTAVNE AKTIVNOSTI.
- ODGOVORNOST U IZVRŠAVANJU ŠKOLSKIH OBAVEZA I DOMAĆIH ZADATAKA
- INICIJATIVNOST (DAVALJE PRIJEDLOGA)

Ponašanja, stavovi i vrijednosti učenika procjenjuju se na osnovu posmatranja uz pomoć različitih instrumenata (protokola posmatranja, ček-lista) i/ili putem upitnika (samoprocjenom).

Kako se vrši procjenjivanje?

- ČEK LISTA
- PROTOKOL POSMATRANJA...
- UPITNIK

Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i inapređenja nastave i učenja u školi

VII

Opisno ocjenjivanje

- Šta je globalno, a šta analitičko ocjenjivanje
- Šta je opisno ocjenjivanje
- Kako izgleda izvještaj, opisna ocjena

1. Globalno i analitičko ocjenjivanje

Od nastavnika se traži da nekoliko puta u toku godine, na polugodištu, na kraju godine, na tromjesečjima, zaključi, da globalnu ocjenu. **Globalna ocjena**¹⁴ je opšti sud o rezultatima nekog učenika, npr. izjava da učenik XY iz predmeta W postigao dobar uspjeh. Šta to tačno znači, do kraja nije jasno! Pored globalnog ocjenjivanja u školi je potrebno afirmisati ANALITIČKO I OPISNO OCJENJIVANJE. Zapravo, uz svaku ocjenu treba da ide i njeno obrazloženje, opisna ocjena, a oboje, i ocjena i njeno obrazloženje, trebalo bi da budu rezultat analitičkog ocjenivanja.

Analitičko ocjenjivanje podrazumijeva da je predmet ocjenjivanja raščlanjen, da nastavnik unaprijed zna šta će tokom godine prati i ocjenjivati kod učenika (da zna elemente ocjenjivanja). Dalje, nastavnik treba da poznaje kriterije ocjenivanja, kako izgleda očekivano ponašanje učenika na različitim nivoima uspješnosti. Lista elemenata i kriteriji ocjenjivanja su osnova za izvođenje globalne ocjene i za njeno obrazloženje, za opsnu ocjenu. Dakle, analitičko ocjenjivanje je preduslov za opisno ocjenjivanje, a analitičko i opisno ocjenjivanje obezbjeđuju da globalna ocjena bude formativna, da ima određeno značenje za učenika

ANALITIČKO OCJENJIVANJE PODRAZUMIJEVA DA NASTAVNIK UNAPRIJED UTVRDI:

- elemente ocjenjivanja (da zna šta je predmet ocjenivanja, npr. znanje, kognitivne vještine, zalaganje i sl.);

¹⁴ Havelka, N. Hebib, E. Bauca, A. 2003

- kriterije ocjenjivanja (da zna kako izgleda očekivano ponašanje učenika na različitim nivoima uspješnosti)

2. Šta je opisna ocjena ?

Opisna ocjena je usmeni ili pismeni iskaz, povratna informacija učeniku, o njegovom uspjehu i koracima koje bi trebao preduzeti u učenju. Opisna ocjena je obavezno **izdiferencirana** i govori o različitim aspektima uspjeha učenika u školi, o tome: koliko je naučio; kako uči; šta šta bi još trebao da uči.

OPISNA OCJENA:

- opisna ocjena obavezno je izdiferencirana
- govori o različitim aspektima uspjeha učenika (o tome koliko je učenik naučio; o tome kako uči i šta šta bi još trebao preduzeti u učenju).

2.1. Opisna ocjena tokom učenja i na kraju godine

Obrazloženje može da prati ocjenju koju učenik dobije nakon učenja određenog dijela programa, npr. nakon realizacije jednog obrazovno-vaspitnog ishoda, ili na kraju nekog perioda: tromjesečja, polugodišta ili na kraju godine. Kada obrazloženje prati ocjenu tokom učenja, onda je ono detaljnije i ima više **instruktivnih elemenata**, a kada se daje na kraju godine, onda je opštenija, ali još uvijek izdiferencirana tako da daje osvrt na predviđene elemente ocjenjivanja, npr. na pokazano znanje, zalaganje, način učenje, odnos prema drugim učenicima i sl.

Primjer opisne ocjene tokom učenja

Havelka, N. Hebib, E. Baucal, A. 2003 str. 61. daju primjer opisne ocjene koja se odnosi na pismeno sabiranje višecifrenih brojeva, tj. na: tačno pisanje brojeva, precizno potpisivanje sabiraka koji čine jedan niz, prelazak preko dvije ili tri desetice u mentalnom sabiranju.

Učenik NN je pokazao napredak u savladavanju pismenog sabiranja višecifrenih brojeva. Naučio je da pravilno zapisuje sabirke u diktiranim zadacima. Uvijek vodi računa o položaju jedinica, destica i stotica. Na kontrolnom testu koji je imao 20 zadataka uspešno je rešio 16. Sve greške su bile na zadacima koji su imali relativno duge nizove sabiraka i zahtevali prelaz ne samo preko prve, već i preko druge ili treće desetice. Sledeći korak je da NN treba da vježba sabiranje nizova jednocifrenih brojeva koji zahtevaju prelazak preko tri ili četiri desetice. Pri vježbanju treba voditi računa o brzini rada i broju tačno sabranih nizova brojeva.

U drugom primjeru opisna ocjena je uopštenija, daje informaciju o uspjehu i zalaganju učenika tokom godine. Govori o tome koliko je učenik naučio, o tome kako uči, i o tome šta šta bi još trebao da preduzeti u učenju.

Primjeri opisne ocjene na kraju
određenog perioda učenja, na kraju godine

Primjer iz jedne kanadske škole

Učenik I. N. je uložio mnogo truda tokom svakodnevnog rada. Otežano je poštovao rokove postavljene za izradu zadataka i projekata. Samostalne zadatke je izvršavao veoma dobro. Kvalitetno učestvuje u grupnom radu. Nije često učestvovao u diskusijama u odeljenju ali su diskusije bile smislene i argumentovane. U potpunosti je poštovao školska pravila.

(primjer pripremio: Vičeljčić M.)

Primjer opisne ocjene na kraju nastavne godine iz predmeta M

Učenik XY je bez poteškoća savladao sve predviđene programske sadržaje iz predmeta M. Zalaganje ovog učenika može poslužiti kao primjer drugim učenicima. Ima razvijen interes za predmet. Samostalana je. Uči sa razumijevanjem. Logički zaključuje i argumentirano brani svoj stav. Uvijek je spreman da pruži pomoć drugima. Ima razvijen osjećaj za drugog i drugačije. Uredan je i odgovoran.

3. Opisno ocjenjivanje u prvom ciklusu osnovne škole

U prvom ciklusu osnovne škole predviđeno je opisno ocjenjivanje. Umjesto brojevima, učenike prvog ciljusa ocjenjuju nekom od varijanti opisne ocjene – djelimično postignut,

uglavnom postignut, postignut u cjelini i ističe se. Da li se ovdje radi o istinskom opisnom ocjenjivanju?

Nema opisnog ocjenjivanja bez analitičkog ocjenjivanja. Opisna ocjena je obavezno izdiferencirana i opisuje postignuća učenika po svim elementima ocjenjivanja (znanje, zalaganje, komunikacija i sl.). Kada ocjena nije izdiferencirana, kada je svedena na jedan opšti, pa makar i opisni izraz, npr. „djelimično postignut¹⁵“ **ne radi o opisnom ocjenjivanju**. Radi se o tome da je jedan globalni (nedovoljno razumljiv) numerički izraz zamjenjen drugim globalnim (za učenike i roditelje još manje razumljivim) opisnim izrazom. Kakve su posljedice u praksi ilustriraju sljedeći primjer.

KAKVA SU ISKUSTVA IZ PRAKSE?

S obzirom na činjenicu da se u prvi razred upisuju djeca od pet ipo do šest ipo godina i da je ta uzrasna razlika među djecom u ovom dobu velika, data je mogućnost napredovanja svakog djeteta u skladu sa njegovim psihofizičkim mogućnostima, bez negativnih posljedica u prva tri razreda osnovne škole. Učenička postignuća iz svih predmeta vrednovala su se na kraju svakog tromjesečja jednom od četiri ponuđene varijante opisne ocjene – djelimično postignut, uglavnom postignut, postignut u cjelini i ističe se.

Međutim, mnogi su nastavnici, a onda i roditelji pokušali ove informacije prevoditi u numeričke ocjene, što je bilo suprotno osnovnim namjerama uvođenja opisnog ocjenjivanja. Vrlo brzo su česte pisane provjere učeničkih postignuća sa bodovima i skalom od četiri varijante zamijenile lijepo zamišljeno svakodnevno posmatranje djece u napredovanju. Pritom, niti djetetu, niti roditelju nije moglo biti jasno na šta se konkretno odnosi neka od dobijenih varijanti - djelimično, uglavnom, postignut u cjelini ili ističe se. Zapravo, utisak je da su se te opisne konstrukcije na pisanim vježbama isključivo odnosile na prevedenu brojčanu ocjenu. Na taj način došlo se do apsurdne situacije u kojoj je konstrukcija ističe se izjednačena sa ocjenom pet, a opisna konstrukcija postignut u cjelini brojčanom ocjenom četiri.

Dijana Kuzmanović, učiteljica

3.1. Zašto je bolje opisno ocjenjivanja u prvom ciklusu osnovne škole

Zašto je bolje učenike prvog ciklusa ocjenjivati opisno, ali stvarno opisno, objašnjavaju: Havelka, N. Hebib, E. Baucal, A. (2003.). Opisno ocjenjivanje učenika prvog ciklusa je bolje

¹⁵ Pravilnik o ocjenjivanju (2004) čl. 12. Opisna ocjena izražava postignuća ciljeva, odnosno osnovnih standarda znanja kao: djelimično postignut, uglavnom postignut, postignut u cjelini i ističe se.

jer: opisna ocjenjivana *ne vrednuje učenike već njihova postignuća* (opisna ocjena svakom učeniku pruža informaciju o tome koje su njegove jake strane); opisna ocjena *ne klasifikuje učenike već im pruža informacije o njihovom napreovanju* (opisna ocjena pokazuje gdje se učenik trenutno nalazi u odnosu na očekivano stanje); cilj opisne ocjene nije da konstatuje stanje već *da sugeriše sljedeće korake* (ukazuje kako učenik treba da uči da bi dostigao predviđene ishode).

OPISNO OCJENJIVANJE U ODNOSU NA BROJČANO (GLOBALNO) BOLJE JE ZATO ŠTO:

- daje učeniku informaciju u individualnim mogućnostima (u čemu je dobar)
- daje učeniku informacije o trenutnom postignuću (gdje s trenutno nalazi u odnosu na očekivano stanje)
- daje učeniku informaciju kako da uči (šta treba da preduzme kako bi dostigao predviđeni novo)

4. Kakva treba da bude ocjena?

Mi se zalažemo **da ocjena bude izdiferencirana i da na osnovu prethodno utvrđenih kriterija opisuje postignuća učenika po predviđenim elementima ocjenjivanja**. Krajni rezultat takvog ocjenjivanja je globalni brojčani ili opisni izraz, ocjena. Sama ocjena, bez obrazloženja, a ono sadrži ono na osnovu čega je ocjena izvedena, za učenika nema suštinsko značenje (nema posljedice na njegov razvoj ni učenje). Opisna ocjena učeniku može biti saopštena usmeno ili pismeno, što je manje važno. Važnije je da mu ocjena **bude korisna**, da ima kakav uticaj na njegovo buduće učenje i razvoj.

Da bi ocjena imala pozitivne posljedice po učenika, prilikom njenog formulisanja važno se pridržavati se sljedećih principa:

- **ocjena mora biti razumljiva**

Opisna ocjena, tj. informacija koju ona sadrži mora biti napisana za učenike i za roditelje razumljivim jezikom. Ne treba gubiti iz vida da se opisna ocjena obraća učeniku (i roditelju), da je prije svega namijenjena njemu i da sadrži informacije koje su važne za njega, o tome: kakve su mu mogućnosti, koliko je postigao i šta treba da uradi kako bi postigao ono što je predviđeno.

- **ocjena treba da bude afirmativna i podsticajna.**

Opisnom ocjenom treba opisati ono šta je učenik postigao, čak i kada je to postignuće skromno (treba govoriti pozitivnim jezikom). Ne treba gubiti iz vida motivacionu ulogu opisne ocjene. Ona je uvijek usmjerena ka budućnosti, treba da otvara perspektive, a ne da konstatuje stanje.

- **ocjena obuhvata sve predviđene elemente ocjenjivanja**

Opisna ocjena je analitička i diferencirana u smislu što opisuje postignuće učenika po svim predviđenim elementima praćenja i ocjenjivanja učenika (vidi: elementi praćenja i ocjenjivanja učenika.)

- **ocjena se oslanja na ranije utvrđene kriterije ocjenjivanja**

Sadržaj opisne ocjene se oslanja na predviđene kriterije ocjenjivanja (vidi: kriteriji ocjenjivanja). Opisna ocjena zapravo sadrži informaciju o nivou na kome je učenik ovladao pojedine elementoma praćenja i ocjenjivanja učenika.¹⁶

- **ocjena je instruktivna**

Opisne ocjene treba jasno da specifikuju sledeće korake ili razvojne potrebe učenika. Ne treba gubiti iz vida da je opisna ocjena zapravo instrukcija o sljedećim koracima koje je potrebno preduzeti kako bi se unaprijedilo učenje i razvoj učenika.

OCJENA:

- mora biti iskazana razumljivim jezikom
- treba da govori pozitivnim jezikom
- odražava predviđene elemente ocjenjivanja
- oslanja na utvrđene kriterije ocjenjivanja
- treba jasno da specifikuju sledeće korake ili razvojne potrebe učenika

¹⁶ Kada se definišu nivou ostavrenosti pojedinih elemenata ocjenjivanja treba voditi računa i ovom aspektu, da se time zapravo uvrđuje sadržaj opisne ocjene.

Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i inapređenja nastave i učenja u školi

VIII

Ocjenjivanja kao integralni dio nastave

NA KOJI NAČIN JE OCJENJIVANJE PRISUTNO U SVIM FAZAMA PROCESA NASTAVE/UČENJA:

- prilikom planiranja nastave,
- tokom procesa učenje, a ne samo na kraju,
- tokom provjeravanja i ocjenjivanja naučenog

Ocjenjivanje je aktivnost koja se javlja u svim fazama organizovanja i realizacije nastave, u fazi planiranja nastave, tokom njene realizacije, i na kraju, kada se evaluiraju njeni efekti.

Prema Havelka, N. Hebib, E. Baucal, A. (2003.) ocjenjivanje se odvija se kroz nekoliko međusobno povezanih faza:

- planiranje ocjenivanja u sklopu planiranja i pripremanja nastave;
- stalno praćenje napredovanja učenika u toku realizacije nastave;
- stalno evidentiranje informacija - zapažanja i podataka o radu i postignućima učenika;
- izvještavanje o napredovanju i razvojnim potrebama učenika (povratna informacija);
- vrednovanje kvaliteta i efikasnosti nastave i procesa učenja

1. Planiranje ocjenivanja u sklopu planiranja i pripremanja nastave

Planiranja nastave ima dvije odvojene, ali logički povezane aktivnosti: godišnje ili globalno i neposredno planiranje i pripremanje nastave. Planiranje ocjenjivanja prisutno je u obje ove faze, predstavlja integralni dio i godišnjeg i neposrednog pripremanja nastave.

1.1. Godišnje planiranje ocjenjivanja

Godišnje planiranje ocjenjivanja podrazumijeva planiranje i usaglašavanje NA NIVU AKTIVA:

- **ciljeva** ocjenjivanja
- **elemenata** praćenja i ocjenjivanja učenika
- **kriterija** ocjenjivanja učenika
- **instrumenata** praćenja i ocjenjivanja učenika

1.1.1. Planiranje ciljeva ocjenjivanja

Ciljevi predmeta su izjave o očekivanim promjenama kod učenika. Oni govore o tome šta se očekuje da učenik nauči, odnosno šta nastavnik treba da pratiti i ocjenjuje tokom učenja. Ciljevi predmeta su istovremeno polazište za planiranje nastave i za planiranje ocjenjivanja učenika.

1.1.2. Planiranje elemenata praćenja i ocjenjivanja

Na osnovu ciljeva predmeta nastavnici/ci (tj. aktiv nastavnika) utvrđuju elemente ocjenjivanja, ono šta će se prati i ocjenjuje iz određenog predmeta. Prilikom utvrđivanja elemenata ocjenjivanja važno je obuhvatiti sve ciljeve predmeta, a ne samo saznanje. Ocjenjuje se znanja, ali se ocjenjuju i vještine, sposobnosti, osobine, sve ono što je predviđeno ciljevima programa.

1.1.3. Planiranje kriterija ocjenjivanja

Za svaki od elemenata ocjenjivanja nastavnik/ci (aktiv nastavnika) izrađuje kriterije ocjenjivanja. Kriterijima ocjenjivanja se utvrđuje kako izgleda očekivano ponašanje učenika na određenom nivou usvojenosti programa i to za svaki od ranije utvrđenih elemenata praćenja i ocjenjivanja učenika: znanje, zalaganje, komunikacija sl. Kada se odnose na znanje kriteriji ocjenjivanja su specifični su za svaki obrazovno-vaspitni ishod (kriteriji se utvrđuju posebno za svaki obrazovno - vaspitni ishod), a kada se odnose na ostale elemente praćenja, npr. na zalaganje, komunikaciju i sl. onda su opšti i isti za sve ishode programa.

1.1.4. Planiranje oblika ocjenjivanja

Pored elemenata i kriterija ocjenjivanja godišnjim planom nastavnici treba da predvide i oblike praćenja i provjeravanja učenika, kao i vrijeme (kalendar) njihovog korišćenja.

Već na početku školske godine nastavnici treba da imaju plan kada će vršiti inicijalno a kada završno, finalno utvrđivanje znanja (da utvrde kalendar obaveza učenika). Treba da predvide oblike provjeravanja i ocjenjivanja npr. da li će to biti pismeni rad, test objektivnog tipa, neka grupna aktivnost, praktični rad i sl. Za praćenje ostalih elemenata ocjenjivanja npr. zalaganje učenika na času, učešće u grupnom radu i sl. već na početku godine treba pripremiti protokole poslatranja ili ček-liste.

Godišnje planiranje ocjenjivanja

<p>Koji su ciljevi ocjenjivanje?</p>	<p>Nastavnici treba da utvrde šta učenici treba da nauče, ciljeve praćenja i vrednovanja učenika:</p> <p>Ciljeve koji se odnose na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - znanja i razumevana; - vještine; - lični i socijalni razvoj i sl.
<p>Koji su elementi praćenja i ocjenjivanja učenika?</p>	<p>Nastavnici treba da utvrde šta je predmet praćenja i vrednovanja učenika u nastavi:</p> <p>Predmet praćenja i vrednovanja su:</p> <p>Znanje i to različiti nivoi</p> <ul style="list-style-type: none"> - poznavanje činjenica, podataka definicija - razumijevanje i zaključivanje (sposobnost učenja, analiziranja, upoređivanja, povezivanja i zaključivanja) - primjena i transformacija (sposobnost rješavanja problema, kreativno i kritičko mišljenje) <p>Vještine od značaja za predmet i život</p> <ul style="list-style-type: none"> - komunikacijske (razumijevanje, čitanje, pisanje, govorenje) - socijalne (saradnje i timskog rada) - psihomotorne (ctranje, sviranje, igranje, izrada modela, karata...) <p>Stavovi i vrijednosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - odnos učenika prema radu i obavezama u školi (inicijativnost, odgovornost, samokontrola...)

<p>Koji su kriteriji ocjenjivanja?</p>	<p>Nastavnici treba da utvrde kriterije praćenja i vrednovanja učenika u nastavi (kako izgleda očekivano ponašanje učenika na pojedinim nivoima).</p> <p>Kriterij ocjenjivanja u kognitivnom području – opredjeljenje</p> <p>I novo zahtijeva POZNAVANJE ČINJENICA I INFORMACIJA U MANJE - VIŠE IZVORNOM OBLIKU (činjenično znanje, poznavanje i osnovno razumijevanje činjenica, podataka, definicija..)</p> <p>II nivo zahtijeva UTVRĐIVANJE RELACIJA MEĐU ELEMENTIMA ZNANJA - ZAKLJUČIVANJE (analiza i razumijevanje: izdvajanje elemenata i utvrđivanje odnosa među njima: poređenje, razlikovanje, povezivanje, klasifikovanje, određivanje uzroka i posljedica)</p> <p>III najviši nivo zahtijeva LIČNI, AUTONOMAN ODNOS UČENIKA PREMA SADRŽAJU KOJI UČI (primjena, analiza i sinteza: vrednovanje i selekcija, opredjeljivanje, primjena u novim okolnostima u novoj situaciji, transformaciju u novi oblik, novu cjelinu i sl)</p>
<p>Koji su oblici praćenja i provjeravanja učenika?</p>	<p>Nastavnici treba da utvrde oblike praćenja i vrednovanja učenika u nastavi, kao kalendar njihovog korišćenja (kada će se koristiti – vrijeme)</p> <p>TESTOVI OBJEKTIVNOG TIPA ESEJ ZADACI (slobodni sastavi i sl) PRAKTIČNI RADOVI (projekatski zadaci) KONTOLNI ZADACI PROTOKL POSMATRANJA ČEK LISTE...</p>

1.2. Neposredno pripremanje nastave i ocjenjivanja

Za realizaciju jednog ili više vaspitno-obratovnih ishoda potrebno je izraditi pripremu za čas (ili za više povezanih časova). Pisanje pripreme za čas podrazumijeva odgovaranje na sljedeća pitanja:

- Šta su ciljevi i koji su očekivani ishodi časa ?
- Kako će se odvijati učenje na času?

- Kako će se pratiti napredovanje učenika tokom ili na kraju časa?
- Kako će se koristiti podaci dobiveni u procesu praćenja učenika?

Neposredno pripremanje nastave i ocjenjivanja
podrazumijeva davanje odgovora na sljedeća pitanja

Zašto realizujem ovu aktivnost (šta je cilj i koji su očekivani ishod)?	<ul style="list-style-type: none"> - Koji su dugoročni i kratkoročni CILJEVI PREDMETA (ciljevi predmeta; ciljevi časa ili grupe časova)? - Šta su ISHODI, efekti koje treba ostvariti (obrazovno - vaspitni ishodi i ishodi učenja)?
Kako će se odvijati učenje na času?	<ul style="list-style-type: none"> - Koja vrsta AKTIVNOSTI UČENIKA je relevantna za ostvarivanje predviđenih ciljeva i ishoda učenja? - Koji će se TIPOVI ZADATAKA/AKTIVNOSTI realizovati na času? -
Kako ću pratiti napredovanje učenika?	<ul style="list-style-type: none"> - ŠTA ću pratiti i provjeravati na času? - KAKO ću pratiti i provjeravati učenike na času, na kojim aktivnostima, tipovima zadataka, produktima? - KOJE INSTRUMENTE ću koristiti (testove, protokole i sl)?
Kako ću koristiti podatke odobivene u procesu praćenja i provjetavanje?	<ul style="list-style-type: none"> - Povratna informacija ZA UČENIKA! - SAMOEVALUACIJA i unapređenja pripreme za čas!

1.2.1. Utvrđivanje ciljeva i ishodi časa

Nastavnik može odlučiti da izradi pripremu za jedan ili za više povezanih časova, koji su svi posvećeni istom obrazovnom ishodu. Bez obzira na tip pripreme (za jedan ili za više časova), nastavnik **utvrđuje ciljeve i predviđa ishode učenja na tri nivoa.**

Ciljeve časa nastavnik utvrđuje na osnovu obrazovnih ishoda i ishoda učenja (koji čine jedinstvo), ali vodi računa i o ciljevima predmeta (opšti ciljevi predmeta). Obrazovni ishodi govore *šta učenik treba da nauči*, a ciljevi predmeta *kako treba da se uči* (ukazuju na vještine, sposobnosti i osobine koje kod učenika treba podsticati tokom učenja), kao u sljedećem primjeru:

Obrazovno vaspitni ishod No 1.

Opišu djelatnost Petra I i Petra II Njegoša i institucije tokom njihove vladavine

CILJEVI UČENJA

Učenici treba da:

- upoznaju djelovanje Petra I i Petra II Njegoša i institucije tokom njihove vladavine
- razviju sposobnost zaključivanja i kritičkog mišljenja
- razviju sposobnost saradnje i timskog rada

Kada utvrđuje **ishode časa** nastavnik se pridržava ranije utvrđenih **OPŠTIH KRITERIJA OCJENJIVANJA ZNANJA** (vidi: kriteriji ocjenjivanja znanja), i konkretan obrazovno - vaspitni ishod zajedno sa predviđenim ishodima učenja, raspoređuje na tri nivoa kao u sljedećem primjeru:

ISHODI/KRITERIJI UČENJA RASPOREĐENI NA TRI NIVO (primjer izradila: Valentina Knežević, prof. istorije)

Obrazovno vaspitni ishod No 1.

Opišu djelatnost Petra I i Petra II Njegoša i institucije tokom njihove vladavine

osnovni	srednji	viši
- NAVEDU I NABRAJE najvažnije događaje za vrijeme vladavine Petra I i Petra II (bitke, institucije vlasti, štamparija, prve škole...)	- IZDVOJE ČINJENICE koje ukazuju na promjene u crnogorskom društvu nakon važnih istorijskih događaja (jačanje državne vlasti, proširenje teritorije, ukidanje guvernerskog zvanja, plaćanja poreza....)	- UPOREĐUJU tadašnje prilike sa današnjim (zakonik i Sud tada i danas, Perjanici pratnja vladara tada i danas, viđenje Evropskih prilika u XIX v sa prilikama danas). - OCJENJUJU državničke uloge i značaj vladika u procesu stvaranja crnogorske države.

1.2.2. Planiranje aktivnosti učenika na času

Planirati aktivnosti učenja u aktivnoj nastavi zapravo znači **planirati zadatke na kojima će učenici raditi i na kojima će učiti na času**. Važno je da predviđeni tipovi zadataka, tj.

aktivnosti učenja, odgovaraju postavljenim ciljevima časa (da obezbjeđuju dostizanje predviđenih ishoda učenja). Polazeći od tabele (vidi primjer...) u kojoj su predviđeni ishodi časa raspoređeni na tri nivoa nastavnik može predvidjeti sljedeće zadatke/aktivnosti učenja:

AKTIVNOSTI UČENJA:

- Uz pomoć udžbenika učenici individualno **izrađuju hronološki prikaz najvažnijih događaja** za vrijeme vladavine Petra I i Petra II (bitke, institucije vlasti, štamparija, prve škole...)
- Kroz diskusiju sa nastavnikom učenici **identifikuju i izdvajaju činjenice** koje ukazuju na promjene u crnogorskom društvu nakon važnih istorijskih događaja (jačanje državne vlasti, proširenje teritorije, ukidanje guvernadorskog zvanja, plaćanja poreza....)
- U grupama učenici izrađuju prezentacije u kojima **upoređuju tadašnje prilike sa današnjim** (zakonik i Sud tada i danas, Perjanici pratnja vladara tada i danas, viđenje Evropskih prilika u XIX v sa prilikama danas).
- Kroz **diskusiju učenici ocjenjuju državničke uloge i značaj vladika** u procesu stvaranja crnogorske države

1.2.3. Određivanje oblika praćenje učenika na času

Pripremom za čas nastavnik utvrđuje ŠTA ĆE PRATITI I PROVJERAVATI NA KONKRETNOM ČASU, npr. predviđa da će pored znanja prati druge elemete: zalaganje učenika, saradju u grupi i sl. Dalje, predviđe KAKO ĆU PRATITI I PROVJERAVATI UČENIKE NA ČASU, na osnovu kojih aktivnosti, tipova zadataka, produkata i sl?

Predmet posmatranja i praćenja zapravo je sve ono što učenik radi ili u čemu učesvovuje na času, npr. u našem primjeru predmet praćenja može biti to: **kako je učenik riješio individualni zadatak** u okviru prve aktivnosti; **koliko učestvuje i koliko doprinosi diskusiji učenika** tokom druge aktivnosti; **kako saraduje i komunicira sa drugim učenicima u grupi** (treća aktivnost).

Pored zadataka predviđenih za učenje, nastavnik može predvidjeti i POSEBNE ZADATKE ZA PROVJERU ZNANJA npr. kratki test objektivnog tipa za provjeru koliko su učenici naučili (činjenično znanje).

Nastavnik treba da predvidi i INSTRUMENTE PRAĆENJA koje će koristiti prilikom posmatranja aktivnosti učenika ili provjeravanja znanja (npr. protokol posmatranja aktivnosti učenika tokom rada u grupi, pomenuti test znaja i sl)?

**PRIMJER PRIPREME ZA REALIZACIJU
JEDNOG OBRAZOVNO-VASPITNOG ISHODA**

Obrazovno-vaspitni ishod

Opišu djelatnost Petra I i Petra II Njgoša i institucije tokom njihove vladavine

Učenici treba da:

- upoznaju djelovanje Petra I i Petra II Njgoša i institucije tokom njihove vladavine
- razviju sposobnost zaključivanja i kritičkog mišljenja
- razviju sposobnost saradnje i timskog rada

	OSNOVNI	SREDNJI	VIŠI
ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> - Navedu i nabroje najvažnije događaje za vrijeme vladavine Petra I i Petra II (bitke, institucije vlasti, štamparija, prve škole...) 	<ul style="list-style-type: none"> - Izdvoje činjenice koje ukazuju na promjene u crnogorskom društvu nakon važnih istorijskih događaja (jačanje državne vlasti, proširenje teritorije, ukidanje guvernadorskog zvanja, plaćanja poreza....) 	<ul style="list-style-type: none"> - Upoređuju tadašnje prilike sa današnjim (zakonik i Sud tada i danas, Perjanici pratnja vladara tada i danas, viđenje Evropskih prilika u XIX v sa prilikama danas). - Ocjenjuju državničke uloge i značaj vladika u procesu stvaranja crnogorske države.
AKTIVNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> - Uz pomoć udžbenika učenici individualno treba da izrade hronološki prikaz najvažnijih događaja za vrijeme vladavine Petra I i Petra II (bitke, institucije vlasti, štamparija, prve škole...) - U diskusiji sa nastavnikom učenici identifikuju i izdvajaju činjenice koje ukazuju na promjene u crnogorskom društvu nakon važnih istorijskih događaja (jačanje državne vlasti, proširenje teritorije, ukidanje guvernadorskog zvanja, plaćanja poreza....) - U grupama učenici prave prezentacije u kojima upoređuju tadašnje prilike sa današnjim (zakonik i Sud tada i danas, Perjanici pratnja vladara tada i danas, viđenje Evropskih prilika u XIX v sa prilikama danas). - Kroz analizu i diskusiju učenici ocjenjuju državničke uloge i značaj vladika u procesu stvaranja crnogorske države 		

OBLICI PRAĆENJA	<ul style="list-style-type: none"> - Usmeno provjeravanje (imenuje, navodi, prepoznaje); - testovi dopunjavanja odgovora, zadaci tačno/netačno 	<ul style="list-style-type: none"> - Usmeno objašnjava, zaključuje... - Testovi sa zadacima sređivanja npr. rangiraj po važnosti ili zadaci sparivanja.., - Esej zadaci.... 	<ul style="list-style-type: none"> - Diskusija; - Istraživački projekti (nekog problema, događaja) - Prikaz dobrih i loših strana
-----------------	--	--	--

2. Izvođenje nastave i praćenje napredovanja učenika u toku realizacije nastave

Više puta je isticano, na ocjenjivanje se više ne gleda kao na aktivnost povremenog utvrđivanja znanja nakon učenja, već je to aktivnost **stalnog praćenja i kontinuiranog prikupljanja informacija** o napredovanju učenika tokom učenja.

Najopštije govoreći nastavnik/ca tokom realizacije nastave:

- posmatra učenike, i prati njihovu **AKTIVNOST UČENJA** (svaka predviđena aktivnost učenja je prilika za posmatranje učenika i to istovremeno i procesa ručenja i rezultata učenja, produkata učenja);
- vodi razgovor sa učenicima pojedinačno, u grupama ili sa cijelim odjeljenjem, i provjerava **KAKO UČENICI RAZUMIJU** ono što uče;
- primjenjuju predvišene oblike **ISPITIVANJA I PROVJERAVANJA** napredovanja učenika (npr. petominutni test i sl.)...

3. Prikupljanje i evidentiranje informacija, zapažanja i podataka o radu i postignućima učenika

Tradicionalna sredstva za prikupljanje informacija O ZNANJU učenika su: pismeno i/ili usmeno provjeravanje na osnovu pitanja ili zadaci, kao i testiranjem (misli se na testove objektivnog tipa). Kako predmet ocjenjivanja više nije isključivo činjenično znanje, prilikom prikupljanja informacija o znanju učenika mora se voditi računa o **tipovima pitanja i zadataka** koji se postavljaju učenicima (da pored reproduktivnih nastavnik predvidi i produktivne tipove pitanja i zadataka).

Dalje, kako se pored znanja i kognitivnih vještina sada ocjenjuju i komunikacijske i socijalne vještine, kao i zalaganje učenika, za prikupljanje informacija o učeniku potrebno je pored testova znanja pripremiti i druge **instrumente**: ček-liste, protokole posmatranja, upitnike i sl.

Na ovom mjestu dajemo primjer ček - liste za praćenje i procjenjivanje ponašanja učenika u grupi – tokom grupnog rada.

PRIMJER ČEK-LISTE ZA PRAĆENJE I PROCJENJIVANJE PONAŠANJA UČENIKA U GRUPI¹⁷

Indikatori:	Uvijek ili veoma često	povremeno	Nikada ili vrlo rijetko
Prihvata zadatke grupe i marljivo ih obavlja			
Nastoji da sasluša mišljenje ostalih članova u grupi			
Prihvata predloge ostalih i nastoji da ih ostvari			
Aktivan je u grupi i daje svoje predloge u cilju unapređivanja rada grupe			
Nije uvređen ako njegov predlog grupa ne prihvati			
Ne gubi vreme već se odmah prihvata zadatka u grupi			
U prvom planu mu je interes grupe, a tek onda njegov vlastiti			
Dobro saraduje sa većinom učenika u grupi			
Nije lako povredljiv, na primjedbe reaguje uravnoteženo			
Prihvata sugestije rukovodioca grupe uz umjerenu kritičnost u cilju nalaženja boljih rešenja			

4. Izvještavanje o napredovanju i razvojnim potrebama učenika

Informacije koje se prikupljaju tokom procesa učenja imaju tri osnovne uloge: služe za utvrđivanje ocjene (ocjenjivanje učenika u užem smislu); omogućuju pružanje povratne

¹⁷ Iz knjige: Dr Grozdanka Gojkov, DOKIMOLOGIJA. Vršac, 2003. str.205.

informacije učeniku (obrazlaganje ocjeni i davanje instrukcije za dalje učene); omogućuju unapređivanje vlastite nastavne (npr. unapređenje pripreme za čas).

KORIŠĆENJE PODATAKA DOBIVENIH U PROCESU PRAČENJA UČENIKA

- Osnova za ocjenjivanje (davanje ocjene)
- Povratna informacije UČENIKU (obrazloženje ocjene)
- SAMOEVALUACIJA i unapređenja pripreme za čas

5. Vrednovanje kvaliteta i efikasnosti nastave i procesa učenja.

Vrednovanje (evaluacija) podrazumijeva analizu svih raspoloživih informacija o efikasnosti nastave i učenja sa ciljem unapređenja buduće nastavne prakse i učenja (vidi: poglavlje X korišćenje podataka).

Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i inapređenja nastave i učenja u školi

IX

Uslovi u kojima se ocjenjivanje odvija (uzajamna prava i obaveza: učenika, nastavnika, roditelja)

Na ocjenjivanje se danas gleda kao na **sredstvo** koje može da unapredi kvalitet nastave i učenja u školi. Ocjenjivanje ima potencijal *da revolucionalizuje školsku praksu* (Wulfolk, A. Hjuž, M. Vulpak, V. 2012. str.227), *da ne bude samo način sertifikovanja učenja, već da mu aktivno doprinosi* (Skidmor, P. 2003. str. 59).

U osnovi ove ideje, ocjenjivanja koje je u funkciji razvoja učenika i unapređenja nastave, je pretpostavka da su škola i nastavnici glavni nosioci promjena i da se promjene ne mogu sprovesti bez njih i njihovog **aktivnog učešća** u tom procesu. Iz tog razloga predložene su sljedeće mjere koje bi škola, nastavnici, ali i učenici i roditelji, trebali preduzeti kako bi se ostvarili postavljeni ciljevi, da ocjenjivanje bude u funkciji razvoja učenika i unapređenja kvaliteta rada škole i nastavnika.

- uključivanje škole i nastavnika u proces planiranja ocjenjivanja (planiranje);
- upoznavanje učenika i roditelja sa kriterijima ocjenjivanja (informisanje);
- uključivanje učenika u planiranje vlastitih obaveza
- podsticvanje učenika da i sami prate vlastiti rad i napredovanje (samovrednovanje);
- planiranje ispitnih obaveza učenika na nivou odjeljskog vijeća
- planiranje individualnih obaveza svakog učenika
- javnost ocjenjivanja
- blagovremeno informisanje roditelja o uspjehu i napredovanju učenika
- davanje većeg broja šansi (ponavljanjem ispita na kojima je većina neuspješna)
- omogućavanje učenicima da različitim putevima i na različite načine postižu uspjeh
- uspostavljanje sistema podrške i pomoći učenicima koji nijesu u mogućnosti da samostalno ostvare uspjeh (dopunsaka nastava i/ili individualna pomoć)

1. Uključivanje škole i nastavnika u proces planiranja ocjenjivanja

Kako bi se smanjio formalizam, kako bi ocjenjivanje istinski postao mehanizam razvoja učenika i unapređenja nastave, **nastavnici moraju biti aktivno uključeni u ovaj proces od samog početka**. To znači integrisanje ocjenjivanje u sve segmente nastave, posebno u dijelu koji se odnosi na njeno planiranje.

Od nastavnika se očekuje da u svom godišnjem planu, pored ostalog, planiraju i ciljeve, elemente, kriterije i oblike ocjenjivanja (vidi: poglavlje VII Ocjenjivanje kao integralni dio nastave). Da tokom izrade neposredne priprema za čas pored ciljeva i aktivnosti učenja, predvide i nivoe dostizanja pojedinih ishoda kao i adekvatne oblike praćenja njihove realizacije (vidi: poglavlja VI, V i VI)

Jedino na ovaj način, aktivnim uključivanjem škole i nastavnika u proces planiranja ocjenjivanja, izbjegava se formalizam i obezbjeđuje **da nastavnici aktivno promisle o svojim učenicima, o svrsi i ciljevima nastave i ocjenjivanja, kao i o prirodi znanja koje stoji iza svakog od predviđen ishoda programa**.

UKLJUČIVANJE ŠKOLE I NASTAVNIKA U PROCES PLANIRANJA OCJENJIVANJA PODRAZUMIJEVA:

- u godišnjem planu planiranje: ciljeve, elemente, kriterije i oblike ocjenjivanja
- u neposrednoj pripremi za čas, pored ciljeva i aktivnosti učenja, predviđivanje i nivoe dostizanja pojedinih ishoda kao i adekvatnih oblika praćenja njihove realizacije

2. Upoznavanje učenika i roditelja sa kriterijima vrednovanja i ocjenjivanja

I učenici i roditelji moraju biti **aktivno uključeni** u ovaj proces. To od nastavnika zahtijeva da već na početku školske godine upoznaju učenike i njihove roditelje sa elementima, kriterijima i oblicima ocjenjivanja. Da bi učenje bila autonomna aktivnost, upravljana od strane učenika i pravilno podržana od roditelja, učenici i njihovi roditelji i prije nego što počnu sa učenjem

moraju da znaju: šta će se ocjenjivati, kako će se ocjenjivati i u koje vrijeme, te, šta se očekuje u smislu uspjeha (šta je minimum što učenici treba da ispune da bi ostvarili uspjeh).

UČENICI I RODITELJI TREBA DA BUDU OBAVIJEŠTENI O TOME:

- ŠTA ĆE SE PRATITI I OCJENJIVATI (koji su elementi praćenja i vrednovanja: znanje, zalaganje...)
- KAKO ĆE SE TO PRATITI (koji su oblici praćenja i vrednovanja: usmeno propitivanje, test, projekt, esej..), i u KOJE VRIJEME...
- KOJA SU OČEKIVANJA (koji su kriteriji praćenja i vrednovanja: šta se očekuje za ocjenu pet...)

3. Uključivanje učenika u planiranje vlastitih obaveza

Činjenica da učenici već na početku godine znaju šta će biti predmet praćenja i koji su kriteriji uspješnosti, **omogućuje im da i sami planiraju osvoje obaveze, da prate svoj rad i analiziraju njegovu uspješnost.** Kao rezultat uključenosti učenika u ovaj proces očekuje se razvoj autonomije učenika i osjećaj zaslužnosti ocjene, da ocjena manje zavisi od nastavnikovog nejasnog utiska a da je više proizvod ispunjavanja unaprijed utvrđenih obaveza i kriterija ocjenjivanja.

UČENIČKI PORTFOLIO

Jedan od načina efikasnog uključivanja učenika u proces planiranja, praćenja i vrednovanja vlastitog rada i napredovanja jeste učenički portfolio. Portfolio u ovom smislu znači zbirka učeničkih radova, zadaća i sl. koji kontinuirano dopunjava i čuva sam učenika. Takav portfolio i sam može biti jedan od elemenata praćenja i ocjenjivanja učenika u nastavi.

4. Podsticanje učenika da i sami planiraju i prate vlastiti rad i napredovanje

Ovaj cilj je moguće postići na više načina:

- kroz učešće učenika u planiranju elemenata, oblika i kriterija vrednovanja i ocjenjivanja učenika
- kroz učešće u planiranju ispitnih i individualnih obaveza učenika
- kroz samovrednovanje učenika i
- kroz proces vršnjačkog vrednovanja.

Poznajući elemente i kriterije ocjenjivanja učenik ima priliku da razmisli o ocjeni, o tome, do kog stepena je dostigao očekivanja koja su postavljena. Kroz ovaj proces učenik postepeno uz pomoć nastavnika uči da prepozna, opisuje i vrednuje svoje napredovanje u odnosu na očekivane ciljeve i ishode programa. Dio ovog procesa su i samostalne odluka o tome šta bi trebalo ubuduće preduzeti kako napredovanje bilo efikasnije.

Sličnu ulogu ima i vršnjačko vrednovanje gdje se učenik stavlja u situaciju da argumentovano procjenjuje postignuća drugih učenika u odjeljenju. Svrha ovih oblika vrednovanja nije dostizanje veće objektivnosti u ocjenjivanju i sl. osnovana svrha je **razvijanje učeničkih vještina učenja, ali i vrijednosti (npr. poštenja, odgovornost i sl.) koji se na drugi način teže mogu ostvariti.**

5. Planiranje ispitnih obaveza učenika na nivou odjeljenskog vijeća

Primarni zadatak škole da obezbijedi da svi, ili najveći broj učenika tokom godine budu upješni, **da je neuspjeh slučaj, a ne pojava**, da je negativna ocjena trenutna i popravljiva u najkraćem roku! Jedna od mjera sprečavanja neuspjeha učenika tokom godine odnosi se na planiranje njihovih ispitnih, ali i drugih obaveza u školi.

Kako bi se smanjila mogućnost neuspjeha učenika važno je planirati, sve pismene obaveze za svako odjeljenje u školi. Na početku školske godine odjeljensko vijeće pored ostalog u kalendar obaveza planira i upisuje termine ispitnih obaveza iz svih predmeta vodeći računa da učenici određenog odjeljenja tokom sedmice imaju jednu ili najviše dvije pismene provjere znanja. Kalendar ispitnih obaveza mora biti javno istaknut i dostupan učenicima, roditeljima, nastavnicima.

6. Planiranje individualnih obaveza učenika

Pored planiranja obaveza odjeljenja, poželjna je i praksa planiranja individualnih obaveza učenika npr. usmenih odgovora i drugih zadataka i zaduženja u školi. Predmetni nastavnik može sa svakim učenikom dogovarati vrijeme i datim provjere znanja. Na primjer, o datumu usmene provjere učenici mogu biti upoznati najmanje sedam dana unaprijed. Na taj način se odgovornost za uspjeh u većoj mjeri prebacuje na učenika i daje mu se mogućnost da i sam planira i ispunjava svoje obaveze.

Pored planiranih pismenih i usmenih provjera znanja nastavnik koristi i druge oblike provjeravanja koji ne moraju biti najavljeni, npr. petominutni testovi, ili kratki usmeni ispiti, razgovori i sl, koji se formalno ne ocjenjuju i čija je osnovna namjena učenje, praćenje učenika (npr. kako razumije) i pomoć učeniku (šra treba preduzeti).

7. Obezbijediti punu javnost ocjenjivanja

Osnovna uloga ocjene je informativna (razvojna). Ocjena i ocjenjivanje učeniku i roditeljima daju jasnu, pouzdanu i konstruktivnu informaciju o postignutom nivou razvoja učenika u odnosu na očekivane ciljeve i ishode programa kao i prijedloge o mogućem poboljšanju.

Povrazna informacija treba da sadrži sljedeća četiri elementa (Elewer & Como, 1985) :

- Šta je učenik uradio dobr, šta se može istaći?
- U čemu griješi?
- Koji je vjerovatni razlog zbog kog je učenik napravio ovu grešku?
- Kako mogu usmjeriti učenika da ubuduće na napravi ovu grešku?

Svi akteri obrazovnog procesa ima koristi od javne i obrazložene ocjene. Blagovremena i obrazložena informacija o trenutnom postignuću služi učeniku: da bolje razumiju elemente i kriterije ocjenjivanja; da osvijeste svoj dobre strane, ali i mjesta koja bi trebalo ispraviti; da

preuzmu odgovornost za vlastiti razvoj i donese valjane odluke o svojim narednim koracima u učenju. Slične koristi od blagovremene, javne i obrazložene ocjene imaju i roditelji učenika ali i sam nastavnik. Nastavniku ocjena služi da na osnovu nje planira sljedeće korake podučavanja.

8. Blagovremeno informisanje roditelja o uspjehu i napredovanju učenika

Kako bi se spriječio neuspjeh, kako bi se negativne ocjene u što kraćem roku ispravile, odjeljski starješina je dužan da prati uspjeh svih učenika iz svih predmeta i da u najkraćem roku po dobijanju negativne ocjene obaviještava roditelja o neuspjehu učenika u školi.

U ovom smislu negativna ocjena je signal za školu i za roditelje, da treba nešto preduzeti, kako u školi, tako i kod kuće.

9. Davanje većeg broja šansi (ponavljanjem ispita na kojima je većina neuspješna)

Praksa ponavljanja pismenih provjera znanja prisutna je u našim školama. Predviđeno je da ako više od polovine učenika odjeljenja dobije negativnu ocjenu na pismenoj provjeri znanja, da se provjera znanja ponavlja za učenika koji su dobili negativnu ocjenu, kao i za učenika koji nisu zadovoljni ocjenom. Pismena provjera znanja ponavlja se jedanput. Ako na ponovnoj pismenoj provjeri znanja učenik dobije manju ocjenu nego na prethodnoj provjeri upisuje mu se veća ocjena.

Ovoj praksi, davanja većeg broja šansi, ipak treba dodati neke nove elemente, prije svega obavezu nastavnika da utvrdi uzroke neuspjeha učenika, kao i obavezu da prije ponavljanja pismene provjere održi časove dopunske nastave iz oblasti u kojoj su učenici iskazali neuspjeh. Samao ponavljanje pismene provjere bez utvrđivanja i otklanjanja razloga prethodnog neuspjeha ima malo smisla.

10. Omogućavanje učenicima da različitim putevima i na različite načine postižu uspjeh

Ocjenjivanje mora uvažiti činjenicu da je svaki učenik individua za sebe, da je neko dobar u matematici a neko u sportu. Svakom učeniku treba dozvoliti da u školi razvija svoju individualnost i ispolji svoje individualne kapacitete. Kako se ne bi dešavalo da uspješan sportista bude označen kao neuspješan matematičar, ili obrnuto, svakom učeniku treba omogućiti da uspjeh dostigne na svoj, sebi svojstven, individualna način. To se postiže povećavanjem elemenata praćenja i vrednovanja učenika i omogućavanjem da se uspjeh iz određene oblasti dostiže na različite načine, različitim putevima. Npr. neko će uspjeh ostvariti kroz visok nivo poznavanja činjenica i sposobnost rješavanja problema u datoj oblasti, a neko drugi većim zalaganjem ili izvršavanjem dodatnih obaveza prilagođenih njegovim mogućnostima i interesovnjima.

11. Uspostavljanjem sistema podrške i pomoći učenicima koji nisu u mogućnosti da samostalno ostvare uspjeh (dopunsaka nastava i/ili individualna pomoć)

Škola mora da ima jasno utvrđene i dosljedno sprovedene procedure i sisteme podrške učenicima koji nijesu u stanju da sami dostignu predviđene kriterije uspješnosti. Jedan dio podrške treba da se odvija već u učionici kroz individualne pristupe nastavnika svakom učeniku, prilagođavanjem zahtjeva njegovim mogućnotima, interesovanjima i potrebama. Uobičajeni vid podrške učenicima predstavlja organizovanje časova dopunske nastave, a ako je potrebno u školi se može organizovati i individualnu pomoć učeniku putem konsultacija sa predmetnim nastavnikom i/ili, kroz obezbjeđivanje vršnjačke pomoći (učenik mentor i sl.). Najvažnije u cijelom ovom procesu podrške jeste formiranje kolektivne svijesti da je neuspjeh trenutani i da su svi na neki način uključeni i obavezni bi se neuspjeh što prije otkloni.

Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i inapređenja nastave i učenja u školi

X

Korišćenje podataka dobivenih u procesu praćenja i ocjenjivanja učenika

ZA ŠTA KORISTE INFORMACIJE PRIKUPLJENE U PROCESU OCJENJIVANJA?

- za davanje ocjene učeniku
- za izvještavanje o napredovanju i razvojnim potrebama učenika (povratna informacija)
- za evaluaciju kvaliteta i efikasnosti nastave i procesa učenja.

Informacije koje se prikupe u procesu praćenja i ocjenjivanja učenika koriste se: za davanje ocjene učeniku, za pružanje povratne informacije o učenju i za samoevaluaciju i unapređenje nastave.

1. Ocjenjivanje

Informacije koje nastavnik prikupi o učeniku koristi kako bi ga ocijenio,¹⁸ podrazumjevajući pod tim fazu dodjeljivanja brojčanog (ili opisnog) izraza, ocjene postignućima učenika. Ocjenjivanje učenika je brojčano (osim za učenike I ciklusa) i odvija se tokom godine kontinuirano i na karaju klasifikacionih perioda (zaključna ocjena).

Kakvo treba da je ocjenjivanje? Mi se zalažemo za **formativno ocjenjivanje**. To znači da cilj ocjenivanja nije konstatovanje neuspjeha ili uspjeha učenika, već aktivna podrška svakom učeniku da uspije. Mi se zalažemo za **kriterisko ocjenjivanje**. To znači da primarno cilj ocjenivanja nije međusobno poređenje i razvrstavanje učenika po uspjehu, već vođenje svakog učenika do predviđenog uspjeha. Mi se zalažemo za **individualizovano ocjenjivanje**.

---

¹⁸ Na ovom mjestu termin ocjenjivanje koristimo u užem znančenju, podrazumjevajući pod tim fazu dodjeljivanja brojčanog (ili opisnog) izraza, ocjene postignuća učenika.

To znači da se prilikom utvrđivanja ocjene nastavnik pridržava kriterija ocjenjivanja ali uzima u obzir i individualne mogućnosti, početno stanje i tempo napredovanja svakog učenika. I na kraju, mi se zalažemo za **analitičko ocjenjivanje**. To znači da uz svaku brojčanu ocjenu ide i obrazloženje, pismenu ili usmenu instrukciju o daljem napredovanju. Kada se obrazloženje ocjene daje tokom učenja, onda je ono detaljnije i ima više instruktivnih elemenata, a kada se daje na kraju učenja (zaključna ocjena), onda je opštenije, ali još uvijek izdiferencano tako da daje osvrt na predviđene elemente ocjenjivanja, npr. na pokazano znanje, zalaganje, način učenje, odnos prema drugim učenicima i sl. Samo na ovaj način ocjena ima određenu vrijednost za učenika jer kao takva utiče na naredno učenje i razvoj učenika.

ZAKLJUČNA OCJENA

Zaključna ocjena ne može i ne smije biti aritmetička sredina ranije dobijenih ocjena učenika iz nekog predmeta. To se lako vidi iz, na primjer, sljedećeg slučaja: ako bi učenik na tromjesječjima imao ocjene 3, 1, 1, 3 njegova zaključna ocjena kao aritmetička sredina bila 2. Međutim, u praksi mogu da se dese sljedeća dva slučaja:

- ocjene na tromjesječjima su iskaz znanja učenika samo za gradivo iz tog tromjesječja. Ako bi zaključna ocjena bila 2 mi bismo učeniku dali prelaznu ocjenu iako on nije postigao ni minimum znanja iz polovine gradiva;
- ocjene na tromjesječjima su iskaz znanja za cjelokupno gradivo koje je bilo u fokusu kada se ocjena davala. Tada opet ne može biti zaključna ocjena 2 jer zadnja 3 kaže da je učenik iz cjelokupnog gradiva dobio tu ocjenu pa ona mora biti i zaključna.

Smatramo da je ispravan pristup da zaključna ocjena iskazuje procjenu cjelokupnog znanja učenika. Takođe smatramo i da ocjene na tromjesječjima trebaju da slijede istu logiku.

Miodarg Vučeljič, savjetnik u Zavodu za školstvo

2. Povratna informacija

Povratna informacija, već je rečeno, treba da prati svaku brojčanu ocjenu (posebno negativnu). Povratna informacija je usmeni ili pismeni iskaz o pokazanom uspjehu i sljedećim koracima koje učenik treba preduzeti u učenju. Obavezno je izdiferencirana i govori o različitim aspektima uspjeha učenika: koliko je naučio; kako uči; šta treba preduzeti u narednom učenju i sl. (vidi poglavlje VII, Opisno ocjenjivanje).

kada je namijenjena UČENIKU povratna informacija treba da bude?

- pozitivna i podržavajuća;
- ukazuje na to šta se očekuje da učenik postigne (očekivani ishod);
- ukazuje na ono što je učenik do sada uspješno savladao;
- ukazuje na naredne korake, šta još treba savladati kako bi se dostigao željeni ishod;
- sugeriše efikasan način rada i učenja (ukazuje kako treba učiti);
- ohrabruje (motivira) učenika.
-

kada je namijenjena RODITELJU učenika povratna informacija treba da bude?

- pozitivna i podržavajuća;
- ukazuje na predviđene ciljeve i očekivane ishode učenja;
- ukazuje na ono što je učenik do sada ostvario u različitim oblastima (znanje, vještine, socijalni razvoj);
- ukazuje na napredovanje učenika u odnosu na različita očekivanja (ranije postignuće, očekivane ciljeve i ishode);
- ukazivanje na specifične aktivnosti gdje je učeniku potrebna dodatna pomoć i podrška od strane roditelja;
- davanje informacija o sljedećim koracima u učenju.

Kakva ne treba da bude povratna informacija?

- negativna i obeshrabrujuća
- sadrži poređenje u odnosu na drugog učenika

3. Evaluacija nastave

Informacije i podaci koje nastavnik prikuplja u procesu ocjenjivanja služe mu za **samoevaluaciju**, korigovanje i unapređenje vlastite nastavne prakse. Za ovu svrhu posebno su važne dvije grupa podataka.

Jedna grupa podataka tiče se samih učenika. Kroz proces ocjenjivanja nastavnik upoznavanje pojedine učenike, njihove individualne mogućnosti, interesovanja, tempa napredovanja i sl. Na osnovu ovih podataka nastavnik ima mogućnost da koriguje svoju nastavnu praksu i prilagodi instrukciju pojedinim učenicima. Na primjer, na osnovu prethodnog postignuća,

ocjene učenika, nastavnik planira sljedeće korake i prilagođava svoje instrukcije učeniku. Druga grupa podataka odnosi se na pojedine ishode učenja. Kroz proces ocjenjivanja nastavnik identifikovanje teško savladive, komplikovane dijelove programa, ishode koje je teško ostvariti i sl. Na osnovu ovih iskustava nastavnik ima mogućnost da koriguje svoje pripreme za čas i pristupe u realizacije nastave.

Pored samoevaluacije podaci prikupljeni na osnovu ocjenjivanja učenika služe i u procesu **evaluacije** nastve. Mnogi su mišljenja da su podaci dobiveni na osnovu uspjeha učenika zapravo najbolji su pokazatelj kvaliteta rada nastavnika i to u svim njegovim segmentima: u smislu planuranja, realizacije i ocjenjivanja učenika.

Rezime:

XI. Ciljevi priručnika

Priručnik treba da obezbijedi:

UPOZNAVANJE I RAZUMIJEVANJE od strane nastavnika:

- **ciljeva** praćenja i ocjenjivanja učenika u školi (šta je cilj?)
- **elemenata** praćenja i ocjenjivanja učenika
- **kriterija** napredovanja učenika
- **oblika** praćenja napredovanja i ocjenjivanja učenika
- osnovnih principa **opisnog ocjenjivanja** učenika
- **uloge** formativnog i sumativnog ocjenjivanja (razvojnog i zaključnog ocjenjivanja učenika)
- **uloge** normativnog i kriteriskog ocjenjivanja (razvrstavanja i praćenja učenika)
- ocjenjivanja kao **integralnog dijela nastave**, da ocjenjivanje bude prisutno u svim fazama: prilikom planiranja nastave, tokom procesa učenje, a ne samo na kraju, tokom provjeravanja i ocjenjivanja naučenog.
- **uslova** u kojima se ocjenjivanje odvija (uzajamnih prava i obaveza: učenika, nastavnika, roditelja)
- **načina korišćenja podataka** dobivenih u procesu ocjenjivanja i davanja povratnih informacija

Unapređivanje **NASTAVNIČKIH KOMPETENCIJE** koje se odnose na:

- **elemenata ocjenjivanja**, - kako nastavnici da odrede elemente praćenja i ocjenjivanja učenika (šta treba da prate i vrednuju)?
- **kriterija ocjenjivanja**, - kako nastavnici da utvrde kriterije ocjenjivanja (kako izgleda uspjeh na različitim nivoima)?
- **instrumenata praćenja i ocjenjivanja učenika**, - kako nastavnici da obaberu i/ili izrade adekvatne instrumente za praćenje i ocjenjivanje učenika

PRIHVATANJE NASTAVNE PRAKSE prema kojoj je ocjenjivanje sastavni deo procesa planirana nastave i sastavni dio procesa učenja što podrazumijeva:

- **planiranje** ocjenjivanja u sklopu planiranja nastave i učenja u školi,
- stalno **praćenje** aktivnosti učenika na času, kao i nastave u cjelini
- stalno **registrovanje** zapažanja o napredovanju učenika i efikasnosti nastave
- **saopštavanje**, davanje povratnih informacija učenicima i roditeljima sa ciljem podsticanja razvoja učenika (ocjenjivanje kao učenje)
- **vrednovanje sopstvene nastavne prakse** sa ciljem njenog prilagođavanja i unapređenja (ocjenjivanje za učenje)

Da se **OCJENJUJE**:

- ne samo to, **koliko učenici znaju** (sumativno ocjenjivanje)
- već i to, **kako učenici uče** (formativno ocjenjivanje)

Da ocjenjivanje bude u **FUNKCIJI**:

- **razvoja učenika** (ocjenjivanje koje podržava razvoj učenika), i
- **unapređenja nastave i učenja u školi** (ocjenjivanje koje omogućuje unapređenje sopstvene nastavne prakse i procesa učenja)

XII. Zašto je potrebna promjena prakse ocjenjivanja?

Promjene prakse ocjenjivanja posljedica su:

- promjena u koncepciji obrazovanja – učenik kao polazište
- promjena u koncepciji programa – ciljevi i ishodi kao polazište planiranja
- potrebe usklađivanja pojedinih dijelova kurikuluma, u ovom slučaju: načina vrednovanja sa ciljevima i ishodima programa

XIII. Ciljevi praćenja i ocjenjivanja učenika u školi

Šta je cilj, uloga ocjenjivanja u nastavi?

Ocjenjivanje se spronodi sa sljedećim ciljem:

1. unapređenja učenja
2. dijagnostifikovanja teškoća u učenju
3. razvrstavanja učenika u predviđene kategorije (dovolja, dobar, vrlo dobar, odličan)
4. selektovanje učenika (prelazak u naredni razred)

XIV. Elementi praćenja i ocjenjivanja učenika

Šta može biti predmet praćenja i ocjenjivanja učenika u nastavi?

a. Znanje i to različiti nivoi

- poznavanje činjenica, podataka definicija
- razumijevanje i zaključivanje (sposobnost učenja, analiziranja, upoređivanja, povezivanja i zaključivanja)
- primjena i transformacija (sposobnost rješavanja problema, kreativno i kritičko mišljenje)

b. Vještine od značaja za predmet i život

- Komunikacijske (razumijevanje, čitanje, pisanje, govorenje)
- Socijalne (saradnje i timskog rada)
- Psihomotorne (crtanje, sviranje, igranje, izrada modela, karata...)

c. Stavovi i vrijednosti

- Odnos učenika prema radu i obavezama u školi (inicijativnost, odgovornost, samokontrola...)

XV. Kriteriji praćenje i ocjenjivanja

Kako izgleda očekivano ponašanje učenika na pojedinim nivoima usvojenosti obrazovno-vaspitnih ishoda?

Kriterij ocjenjivanja u kognitivnom području

- I novo zahtijeva

POZNAVANJE ČINJENICA I INFORMACIJA U MANJE - VIŠE IZVORNOM OBLIKU

(činjenično znanje, poznavanje i osnovno razumijevanje činjenica, podataka, definicija..)

- **II nivo zahtijeva**

UTVRĐIVANJE RELACIJA MEĐU ELEMENTIMA ZNANJA - ZAKLJUČIVANJE

(analiza i razumijevanje: izdvajanje elemenata i utvrđivanje odnosa među njima: poređenje, razlikovanje, povezivanje, klasifikovanje, određivanje uzroka i posljedica)

- **III nivo zahtijeva**

LIČNI, AUTONOMAN ODNOS UČENIKA PREMA SADRŽAJU KOJI UČI

(primjena, analiza i sinteza: vrednovanje i selekcija, opredjeljivanje, primjena u novim okolnostima u novoj situaciji, transformaciju u novi oblik, novu cjelinu i sl)

XVI. Oblici praćenja napredovanja i ocjenjivanja učenika

Kojim postupcima i instrumentima se prati i provjerava dostignuti nivo znanja i kompetencija učenika?

- Vrste ocjenjivanja
- Praćenje i provjeravanje u kognitivnom području
- Kako procjenjujemo KOMUNIKACISKE vještine
- Kako procjenjujemo SOCIJALNE vještine
- Kako procjenjujemo PSIHMOTORNE vještine
- Kako procjenjujemo PONAŠANJE, STAVOVE I VRIJEDNOSTI učenika

XVII. Osnovni principi opisnog ocjenjivanja učenika

Zašto je važno opisno ocjenjivanje?

- Šta se ocjenjuje
- Kako se ocjenjuje
- Kako izgleda izvještaj

XVIII. Ocjenjivanja kao integralni dio nastave

Na koji način je ocjenjivanje prisutno u svim fazama procesa nastave/učenja: prilikom planiranja nastave, tokom procesa učenje, a ne samo na kraju, tokom provjeravanja i ocjenjivanja naučenog?

- planiranje ocjenjivanja u sklopu godišnjeg **planiranja** nastave;
- planiranje ocjenjivanja u sklopu **neposrednog planiranja i pripremanja** nastave;
- stalno praćenje napredovanja učenika **u toku realizacije nastave**;
- **stalno evidentiranje informacija** - zapažanja i podataka o radu i postignućima učenika;

XIX. Uslovi u kojima se ocjenjivanje odvija (uzajamnih prava i obaveza: učenika, nastavnika, roditelja)

Šta su obaveze i prava pojedinih aktera u procesu (nastavnika, učenika, roditelja, škole)

- uspostavljanjem od strane nastavnika jasnih kriterija vrednovanja i ocjenjivanja (planiranje);
- upoznavanjem učenika sa kriterijima vrednovanja i ocjenjivanja (informisanje);
- uključivanjem učenika u planiranje vlastitih obaveza
- podsticanjem učenika da i sami prate vlastiti rad i napredovanje (samovrednovanje);
- planiranjem ispitnih obaveza učenika na nivou odjeljenskog vijeća
- povratna informacija i planiranjem individualnih obaveza svakog učenika
- davanjem većeg broja šansi (ponavljanjem ispita na kojima je većina neuspješna)
- redovno informisanje roditelja o uspjehu i napredovanju učenika
- omogućavanjem učenicima da različitim putevima i na različite načine dostižu ocjene
- uspostavljanjem sistema podrške i pomoći učenicima koji nijesu u mogućnosti da samostalno ostvare uspjeh (dopunsaka nastava i/ili individualna pomoć)

XX. Načina korišćenja podataka dobivenih u procesu ocjenjivanja i davanje povratnih informacija

Za šta koriste informacije prikupljene u procesu ocjenjivanja?

- a. **za ocjenjivanje učenika**
- b. **za izvještavanje** o napredovanju i razvojnim potrebama učenika (povratna informacija);

Kako treba da izgleda povratna informacija?

- kada je namijenjena UČENIKU?
- kada je namijenjena RODITELJU učenika?

- c. **za evaluaciju** kvaliteta i efikasnosti nastave i procesa učenja.

Literatura:

- Ausubel, P.D. (1968). Educational Psychology: A cognitive view. New York, Holt, Rinehart and Winston.
- Anderson, L. W. (2003). Classroom assessment: Enhancing the quality of teacher decision making. Routledge.
- Anderson, L.W. and Pešikan, A. (in press). Tasks, Teaching, and Learning: Improving the Quality of Education of Economically-Disadvantaged Students, Paris: International Academy of Education.
- Bruner, J. (2000). Kultura obrazovanja. Zagreb: Educa.
- Bruner, J. (1967): Toward a Theory of instruction, Belknap Press, Cambridge.
- Bloom, S. B. (1970.) Taksonomija ili klasifikacija obrazovnih i odgojnih ciljeva, knjiga I, kognitivno područje, Jugoslovenski zavod za proučavanje školskih i prosvjetnih pitanja, Beograd.
- Bošković, D i dr. (2014.) Priručnik za ocjenjivanje u srednjim stručnim školama, Ispitni centar, Podgorica
- Bjekić, D. Papić, Ž (2005). Ocenjivanje, Ministarstvo prosvjete i sporta Republike Srbije, Beograd.
- Dragica P.B, Krnjević Z, Pešić J.M. (2001), Struktura sposobnosti i veština kritičkog mišljenja. Psihologija, 1-2, 195-208
- Djui, Dž. (1966): Vaspitanje i demokratija – Uvod u filozofiju vaspitanja, Obod, Cetinje.
- Earl, L. M. (2003). Assessment as Learning: Using classroom assessment to maximize student learning. Thousand Oaks: Corwin Press.
- Gagne, N.L. (1988): Educational Psychology, Boston, Houghton Mifflin Company
- Gojkov, G. (1997). Dokimologija, Učiteljski fakultet, Beograd.
- Gojkov, G. (2003.) „Dokimologija“ (drugo, izmenjeno izdanje), Vršac.
- Glišić, T. Ilić, J. (2013.) Ocenjivanje zasnovano na kompetencijama u stručnom obrazovanju, Ministarstvo prosvjete i sporta Republike Srbije, Beograd.
- Hvelka, N. Hebib, E. Baucal, A (2003.) Ocenjivanje za razvoj učenika, Beograd.
- Havelka, N., J. Đorđević i sar. (1982): Praćenje i ocenjivanje učenika, Zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja Beograda, edicija "Školske teme" br.9, Beograd.
- Havelka, N.(2000) Učenik i nastavnik u obrazovnom procesu, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd.
- Havelka, N.(1997). Ocenjivanje učenika, Prosvjetni rad, br. 5-6, Podgorica.

- Havelka, N. (1982). Pitanje strukture i organizacije praćenja i standardi vrednovanja vaspitno-obrazovnog rada u školi, u zborniku Praćenje i ocenjivanje učenika, Zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja Beograda, edicija "Školske teme" br.9, str. 35-53, Beograd.
- Ivić, I., Pešikan, A. i Antić, S. (2003). Aktivno učenje 2. Beograd: Institut za psihologiju, Filozofski fakultet. Dostupno u pdf formatu na:
http://eduforum.rs/pdf/Aktivno_ucenje_sr.pdf
- Key Competencies (2002). Brussels: Euridice The Information Network On Education In Europe.
- Lalović, Z. (2008.) Kognitivne i metakognitivne strategije vođenja procesa učenja u Bogojević, D. (ur.): Komunikacijom do znanja, Naša škola, Zavod za školstvo, Podgorica, str. 7 -29. <http://www.zavodzaskolstvo.gov.me/biblioteka/nasaskola>.
- Lalović, Z. (2009.) Metode nastave učenja u školi, Naša škola, Zavod za školstvo, Podgorica. <http://www.zavodzaskolstvo.gov.me/biblioteka/nasaskola>.
- Lalović, Z. (2014.) Put do dobrog udžbenika – metodološki okvir za izradu, utvrđivanje i praćenje kvaliteta udžbenika” Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Podgorica
- Lalović, Z. (2008.) Metodološki okvira za analizu i unapređenje kvaliteta programa, Naša škola, Zavod za školstvo, Podgorica.
- Marzano, R. et al (1988). Dimensions of thinking, ASCD
- Marzano, R. et al (1998). Dimensions of thinking, Teachers manual, ASCD
- Pešikan, A. Lalović, Z. (2015) Uloga škole u razvoju vrlina, vrijednosti i vještina učenika i učenica – Izvještaj o rezultatima istraživanja, UNICEF Crna Gora, Zavod za školstvo, Podgorica.
- Pešikan, A. Antić, S. (2016.) Zadaci u nastavi: kako da vaši učenici/studenti bolje napreduju u učenju, Education Forum, Beograd.
- Pešikan, A. (2015). Školski zadaci za efikasno učenje. U S. Marinković (Ur.), Nastava i učenje – evaluacija vaspitno obrazovnog rada. Užice: Učiteljski fakultet, 13-28.
- Spasić, R. (2013). Ocenjivanje. U L.W.Anderson, (Ur.) (2013). Teaching for Learning (Nastava orijentisana na učenje). Thessaloniki: Center for Democracy and Reconciliation in South East Europe, 157-187.
- Woolfolk, A., Hjuž, M., & Volkap, V. (2014). Psihologija u obrazovanju I. Beograd: Clio.
- Woolfolk, A.E. (1995/1998): Educational Psychology, Boston, Allyn and Bacon.